

**UCHWAŁA NR XXXVIII/251/2018
RADY GMINY CHMIELNIK**

z dnia 26 marca 2018 r.

**w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami
dla Gminy Chmielnik na lata 2018 - 2021”**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1875) w związku z art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187)

Rada Gminy Chmielnik uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Chmielnik na lata 2018 - 2021” w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Chmielnik.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Grażyna Małgorzata Drażek

Załącznik do uchwały Nr XXXVIII/251/2018
Rady Gminy Chmielnik
z dnia 26 marca 2018 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD
ZABYTKAMI dla Gminy Chmielnik
na lata 2018 – 2021**

Opracowanie: mgr Edyta Anna Marek

2018 r.

**RZECZPOSPOLITA POLSKA STWARZA
WARUNKI UPOWSZECHNIANIA I
RÓWNEGO DOSTĘPU DO DÓBR
KULTURY, BĘDĄCEJ ŹRÓDŁEM
TOŻSAMOŚCI NARODU POLSKIEGO,
JEGO TRWANIA I ROZWOJU.**

**KONSTYTUCJA
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKI**

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	1
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	1
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	3
3.1. Wybór przepisów	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	23
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami – dokumenty o znaczeniu krajowym	23
4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Kultury na lata 2004-2020	23
4.1.2. Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami	25
4.1.3. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2020	26
4.1.4. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020	27
4.1.5. Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	28
4.1.6. Strategia Rozwoju Kraju 2020 – Aktywne Społeczeństwo, Konkurencyjna Gospodarka, Sprawne Państwo	30
4.1.7. Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2020	31
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2004-2017	33
4.2.1. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2014 – 2017	33
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego	34
4.2.3. Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego – Podkarpackie 2010 stanowi aktualizację Strategii rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007-2020	36
4.2.4. Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020	41
4.2.5. Program Rozwoju Kultury w Województwie podkarpackim na lata 2010-2020	45
4.2.6. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2014-2017	47
4.2.7. Strategia Rozwoju Lokalnego kierowana przez społeczność na lata 2016-2022 „Lokalnej Grupy Działania – Lider Doliny Strugu”	48

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	51
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanym na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	51
5.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Chmielnik na lata 2008-2015	51
5.1.2. Studium Ochrony Wartości Kulturowych i Krajobrazowych dla Gminy Chmielnik z 1997 r.	53
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Chmielnik	57
5.2.1. Zarys historii i rozwoju przestrzennego gminy	57
5.2.2. Krajobraz kulturowy	58
5.2.3. Obiekty zabytkowe nieruchome na terenie gminy	59
5.2.3.1. Obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków	60
5.2.4. Zabytki archeologiczne	63
5.2.5. Dziedzictwo niematerialne	74
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	75
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	78
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	79
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	85
6.1. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego – Analiza SWOT	85
6.2. Podsumowanie analizy SWOT	86
7. Założenia programowe	86
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	93
9. Zasady oceny realizacji programu	95
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	95
OFERTA	97

1. Wstęp

Przedmiotem opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Chmielnik na lata 2018-2021 jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego ww. gminy. Celem tego opracowania jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014r., poz. 1446 z późn. zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Wójta, a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy Chmielnik. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania programu.

Gminny program opieki nad zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego, natomiast stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami. Określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach.

Gminny program opieki nad zabytkami ma również pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania ukierunkowane są na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Program między innymi poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną przygotowania Gminnego Programu opieki nad zabytkami określa **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2014r., poz. 1446 z późn. zm.).

Artykuł 87 ust. 1 stanowi, że:

- wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami¹;
- gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków²;
- gminny program opieki nad zabytkami ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym³;

Art. 87 ust. 2 wyżej wymienionej Ustawy, wyznacza ponadto cele opracowania programu opieki nad zabytkami i są one następujące⁴:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

¹ Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.), art. 87, ust. 1.

² Tamże, art. 87, ust. 3.

³ Tamże, art. 87, ust. 4.

⁴ Tamże, art. 87, ust. 2

- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzeniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

Gminny program opieki nad zabytkami zostaje opracowany na podstawie gminnej ewidencji zabytków, sporządzanej przez wójta i prowadzonej w formie kart adresowych zabytków nieruchomości znajdujących się na terenie gminy⁵. Gminna ewidencja zabytków powinna uwzględniać⁶:

- ✓ zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- ✓ inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- ✓ inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Program opieki nad zabytkami, sporządzony na poziomie gminy, powinien uwzględniać dodatkowo inne uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami, oraz być zgodny z dokumentami rządowymi o charakterze strategicznym, sporządzonymi na poziomie: ogólnokrajowym, samorządowym (na szczeblu: wojewódzkim, powiatowym i gminnym) i europejskim.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Wszelkie zabytki znajdujące się na terenie państwa Polskiego zostały na mocy Konstytucji RP objęte ochroną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela.

Ochrona zabytków, ich trwałe zachowanie, zagospodarowanie i utrzymanie ma na celu nie tylko utrwalenie samej „substancji zabytkowej” ale również wpisanie jej i doznań płynących z obcowania z nią w codzienność. Zasoby kulturowe mają bowiem nie tylko wymiar poznawczy kształtujący poczucie estetyki, tożsamości kulturowej i świadomości

⁵ Tamże, art. 22, ust. 4.

⁶ Tamże, art. 22, ust. 5.

historycznej, ale także wymiar ekonomiczny - mogą stać się podstawą rozwoju przedsiębiorczości i turystyki. Jasne zasady przyświecające kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków dzięki którym najlepiej można wykorzystać wszelkie ich wartości, określają tworzone od lat przepisy.

3.1. Wybór przepisów

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

➤ KONSTYTUCJI RP

Konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela jest: ochrona dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) oraz przekazanie go kolejnym pokoleniom. Obowiązek ten wyartykułowany został w preambule Konstytucji RP⁷, dodatkowo dokument ten stanowi, iż:

- Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju⁸,
- Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju⁹,
- zabytki i ich wartość jest dobrem wspólnym i każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowanie przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa¹⁰.

➤ USTAWACH:

- **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 ze zm.)**

Ustawa ta stanowi główny akt prawa dotyczący ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, reguluje ona pojęcia: zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencji organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), form finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania.

Zgodnie z art. 3, wyżej wymienionej ustawy, przez zabytek rozumie się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których

⁷ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁸ Tamże, art. 5.

⁹ Tamże, art. 6, ust. 1

¹⁰ Tamże, art. 86.

zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Ustawa wyodrębnia 3 rodzaje zabytków¹¹:

1. **zabytki ruchome**, czyli innymi słowy zabytkowe ruchomości, części nieruchomości lub zespoły nieruchomości, spełniające definicję zabytku,

2. **zabytki nieruchome**, czyli innymi słowy zabytkowe nieruchomości, części nieruchomości lub zespoły nieruchomości, spełniające definicję zabytku,

3. **zabytek archeologiczny**, zabytek nieruchomy będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym tworem.

Ponadto, ustawa w art. 3 definiuje następujące pojęcia:

- **prace konserwatorskie** - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań,
- **prace restauratorskie** - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub otworzenie jego części i dokumentowanie tych działań,
- **roboty budowlane** - roboty budowlane w rozumieniu Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w jego otoczeniu,
- **badania konserwatorskie** - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów, zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, jeśli istnieje taka potrzeba, również prac restauratorskich,
- **badania architektoniczne** - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń
- **badania archeologiczne** - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego,
- **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy

¹¹ Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 ze zm.).

zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic i sieci dróg,

- **historyczny zespół budowlany** – to powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi,
- **krajobraz kulturowy** – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze,
- **otoczenie** – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpis tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych tego zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym działaniem czynników zewnętrznych¹².

W ustawie wyróżnione zostały 2 podstawowe pojęcia: ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Zgodnie z art. 4. cyt. Ustawy **ochrona zabytków** stanowi zadanie organów administracji publicznej i polega (w szczególności) na podejmowaniu przez nich działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę - kontrolę stanu zachowania i przeznaczeniu zabytków
- uwzględnienie zadań ochrony w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska¹³.

Opieka nad zabytkami pozostaje obowiązkiem właściciela lub posiadacza zabytku i polega na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,

¹² Tamże, art. 3.

¹³ Tamże, art. 4.

- **popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczenia dla historii i kultury¹⁴.**

Zgodnie z regulacją ustawową ochronie i opiece podlegają, bez względu na ich stan zachowania:

1. Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- **krajobrazami kulturowymi,**
- **układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,**
- **dziełami architektury i budownictwa,**
- **dziełami architektury obronnej,**
- **obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,**
- **cmentarzami,**
- **parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,**
- **miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji¹⁵.**

2. Zabytki ruchome będące, w szczególności:

- **dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,**
- **kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te zbiory,**
- **numizmami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,**
- **wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,**
- **materiałami bibliotecznymi, - instrumentami muzycznymi,**
- **wytworami sztuki ludowej i rękodzielami oraz innymi obiektami etnograficznymi,**
- **przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji¹⁶.**

¹⁴ Tamże, art. 5.

¹⁵ Tamże, art.. 6, ust. 1.

¹⁶ Tamże.

3. Zabytki architektoniczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej¹⁷.

Ochronie mogą podlegać dodatkowo nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej¹⁸.

Zgodnie z art. 7, w Polsce wyróżnia się cztery formy ochrony zabytków¹⁹:

1. Wpis do rejestru zabytków

Rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru zabytków nieruchomych wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji administracyjnej wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru można wpisać także otoczenie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, jego nazwę geograficzną, historyczną lub tradycyjną²⁰. Podobnie zabytki ruchome mogą zostać wpisane do rejestru zabytków ruchomych, na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzje o wpisie zabytku ruchomego do rejestru, gdy istnieje uzasadniona obawa zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej²¹. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego²².

2. Pomnik historii

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia może uznać za pomnik

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, art. 6, ust. 2.

¹⁹ Tamże, art. 7.

²⁰ Tamże, art. 8, 9, ust. 1-2

²¹ Tamże, art. 10.

²² Tamże, art. 11.

historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice²³. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może złożyć taki wniosek po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków²⁴.

3. Park kulturowy

Rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej²⁵. Uchwała określa: nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony oraz zakazy i ograniczenia²⁶. Wójt w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, tworzy plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy²⁷.

4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego

Kolejną formą ochrony obiektów i obszarów zabytkowych są ustalenia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, którego projekt uzgadniany jest z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu²⁸. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę²⁹:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się ponadto, w zależności od potrzeb, sfery ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków³⁰. Ochronę i opiekę nad zabytkami

²³ Tamże, art. 15, ust. 1.

²⁴ Tamże, art. 15, ust. 2.

²⁵ Tamże, art. 16, ust. 1.

²⁶ Tamże, art. 16, ust. 2,

²⁷ Tamże, art. 16, ust. 3,

²⁸ Tamże, art. 20.

²⁹ Tamże, art. 19, ust. 1,

³⁰ Tamże, art. 19, ust. 3.

uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji: koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz oraz studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego³¹. W koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategiach, analizach, planach i studiach w szczególności³²:

- uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, gwarantuje zapewnienie im ochrony przy realizacji inwestycji oraz zapewnia przywracanie zabytków do jak najlepszego stanu,
- ustala się przeznaczenia i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2016 r., poz. 446 ze zm.)

Ustawa określa zadania własne gminy, do których należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m. in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej. Zakres dotyczący szeroko pojętej ochrony zabytków, mieści w sobie zarówno zapisy ściśle mówiące o ochronie zabytków, jak również pozostałe, dotyczące ochrony środowiska, przyrody, turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, a także promocji gminy. Takie całościowe, wielostronne podejście pozwala skuteczniej chronić oraz lepiej wykorzystywać zasoby zabytkowe gminy, co pozytywnie wpływa na pozostałe dziedziny działalności³³.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2016 r., poz. 672 ze zm.)

Ustawa ta mówi m. in. o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko,

³¹ Tamże, art. 18, ust. 1.

³² Tamże, art. 18, ust. 2.

³³ Ustawa o samorządzie gminy z dnia 8 marca 1990 r. (Dz. U. z 2016 r., poz. 446 ze zm.), art. 7, ust. 1.

sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki. W przypadku odstąpienia od przeprowadzania postępowania w sprawie ustalenia oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek ustalenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia: cechy obszaru objętego oddziaływaniem na środowisko, w szczególności obszaru o wyjątkowych właściwościach naturalnych lub posiadających znaczenie dla dziedzictwa kulturowego (wrażliwego na oddziaływanie) oraz istniejące przekroczenia standardów jakości środowiska lub intensywne wykorzystanie terenu³⁴.

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2016 r., poz. 778 ze zm.)**

Ustawa o planowaniu przestrzennym jako jedyna daje samorządowi realny wpływ na zabytkowy krajobraz gminy, ustanowienie stref ochronnych oraz konkretne zapisy ochrony. Ustawa daje ponadto samorządowi instrument aktywny w odróżnieniu do pozostałych ustaw zawartych w Programie.

W interesującym nas obszarze, w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej³⁵.

Ustawa precyzuje, iż w studium uwzględnić należy uwarunkowania wynikające ze stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej³⁶.

Studium i plany zagospodarowania przestrzennego winny określać: obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, obszary ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk, obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej³⁷.

Ustawa nakłada na wójta obowiązek: zawiadamiania m. in. wojewódzkiego konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studiów, planów

³⁴ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2016 r., poz. 672 ze zm.).

³⁵ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2016 r., poz. 778 ze zm.), art. 1, ust. 1.

³⁶ Tamże, art. 10, ust. 1.

³⁷ Tamże, art. 10, ust. 2.

zagospodarowania przestrzennego, występowania o opinie i wnioski, a także opiniowania (studia) lub uzgadniania³⁸.

- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2016 r., poz. 290 ze zm.)**

Ustawa normalizuje działalność obejmującą: projektowanie, budowę, utrzymanie i rozbiórkę obiektów budowlanych oraz określenie zasad działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, w szczególności m. in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego³⁹.

Ustawa - prawo budowlane traktuje zabytki w sposób szczególny, podkreślając, iż obiekty budowlane należy projektować i budować zapewniając ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską⁴⁰. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tychże obiektów lub ich rozbiórkę (ale w tym wypadku dopiero po skreśleniu obiektu z rejestru zabytków przez generalnego konserwatora zabytków)⁴¹. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obiektów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbudowę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków⁴². W przypadku chęci zainstalowania na takim obiekcie tablic i urządzeń reklamowych, ustawa nakłada obowiązek uzyskania pozwolenia od wojewódzkiego konserwatora zabytków przez wydanie pozwolenia na budowę.

- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2015 r., poz. 1651 ze zm.)**

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wdaje

³⁸ Tamże, art. 17.

³⁹ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2016 r., poz. 290 ze zm.).

⁴⁰ Tamże, art. 5, ust 1, pkt. 7.

⁴¹ Tamże, art. 39, ust 1-2.

⁴² Tamże, art. 39, ust 3.

zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków⁴³.

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2015r., poz. 1774 ze zm.)

W rozumieniu ustawy celem publicznym w obszarze gospodarki nieruchomościami jest: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów prawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁴⁴. Ustawa określa postępowanie wobec nieruchomości objętej prawną ochroną konserwatorską. Zapisy precyzują, jakie działania wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Są to: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących: własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych do spółek (aportów)⁴⁵. W myśl art. 109 ust. 1 pkt. 4 w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości gminie przysługuje prawo pierwokupu⁴⁶.

- **Rozporządzenie Ministra Kultury 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2012 r., poz. 406 ze zm.)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury⁴⁷. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami⁴⁸. Mecenat nad działalnością kulturową sprawują również jednostki samorządu terytorialnego⁴⁹. Artykuł 2, niniejszej ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, są to: teatry, opery, operetki, filharmonie, orkiestry, instytucje filmowe, kina, muzea, biblioteki, domy kultury, ogniska artystyczne, galerie sztuki oraz ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury⁵⁰.

⁴³ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2015 r., poz. 1651 ze zm.).

⁴⁴ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2015 r., poz. 1774 ze zm.), art. 6.

⁴⁵ Tamże, art. 13, ust. 4.

⁴⁶ Tamże, art. 109, ust. 1, pkt. 4.

⁴⁷ Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2012 r., poz. 406 z późn. zm.), art. 1, ust.1.

⁴⁸ Tamże, art. 1, ust. 2.

⁴⁹ Tamże, art. 1, ust.4.

⁵⁰ Tamże, art.. 2.

Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statusowym⁵¹. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym⁵². Sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury, szczególnie tych wyspecjalizowanych w opiece nad zabytkami (których celem statusowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami). Szeroko pojęta opieka nad zabytkami, nie wiąże się jedynie z czynnościami wykonywanymi bezpośrednio przy zabytku, ale również z gromadzeniem wiedzy o zabytkach i jej udostępnianiu poprzez: organizację wystaw, edukację społeczną dotyczącą ochrony zabytków, uświadomienie istniejących, odziedziczonych po dawnych mieszkańcach dóbr kultur, uwrażliwienie na wyjątkowy charakter tego dziedzictwa.

- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2017 poz. 1265)**

Rozporządzenie określa sposób i tryb wydawania pozwoleń na prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, prac restauratorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Określa również sposób i tryb wydawania pozwoleń na przemieszczenie zabytku nieruchomego, trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru zabytków, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje, dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, zmianę przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru zabytków lub sposobu korzystania z tego zabytku, umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów, poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków

⁵¹ Tamże, art. 9, ust. 1.

⁵² Tamże, art. 9, ust.2.

ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, prowadzenie badań archeologicznych, wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku. Rozporządzenie określa też kwalifikacje, jakie powinny posiadać osoby uprawnione do prowadzenia prac konserwatorskich, prowadzenia prac restauratorskich, prowadzenia badań konserwatorskich, prowadzenia badań architektonicznych oraz prowadzenia badań archeologicznych, dodatkowe wymagania, jakie powinny spełniać osoby kierujące robotami budowlanymi oraz wykonujące nadzór inwestorski, przy zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, standardy, jakim powinna odpowiadać dokumentacja prac konserwatorskich i prac restauratorskich, przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków, oraz badań archeologicznych.

- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661)**

Rozporządzenie określa sposób prowadzenia rejestru zabytków, krajowej ewidencji zabytków, wojewódzkich ewidencji zabytków, gminnych ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Rejestr zabytków prowadzi się w trzech księgach (A – zabytki nieruchome, B – zabytki ruchome oraz C – zabytki archeologiczne) o określonych wymiarach (46x30). Przedstawione zostały dokładne informacje o tym co powinno się znajdować w karcie zabytku nieruchomego, ruchomego i archeologicznego oraz w karcie adresowej zabytku i w karcie informacyjnej wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Zostały też przedstawione w załączeniu przykładowe karty dla wszystkich wymienionych wcześniej kart.

- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 czerwca 2005r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2014 r. poz. 399 z późn. zm.)**

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków udzielają organy wymienione w art. 74 ustawy z

dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wniosek składa właściciel lub posiadacz zabytku do:

1. urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, o dotację udzielaną przez ministra;
2. wojewódzkiego urzędu ochrony zabytków, właściwego dla miejsca położenia albo przechowywania zabytku o dotację udzielaną przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W pierwszym wypadku istnieją trzy terminy składania wniosków:

- do dnia 31 marca roku, w którym dotacja ma być udzielona, na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku,
- do dnia 31 października roku poprzedzającego realizację prac, na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone,
- do dnia 31 marca roku, w którym dotacja ma być udzielona, na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone;

Wnioski składane do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków muszą być dostarczone do:

- dnia 30 czerwca roku, w którym dotacja ma być udzielona na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku
- dnia 28 lutego roku, w którym dotacja ma być udzielona, na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone.

Rozporządzenie określa również dokładne informacje o tym co powinno znaleźć się we wniosku.

- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004r., Nr 212, poz. 2153)**

Rozporządzenie określa kierunki jakie mają powziąć odpowiednie organy państwowe i instytucje na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Główny cel został określony następująco ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem. Przedstawia również kroki mające na celu zmniejszenie ryzyka

nieszczęśliwych wypadków tj. pożar, zwarcie instalacji technicznej. Zaleca przygotowanie planów ochrony zabytków na wypadek:

- ✓ pożaru;
- ✓ powodzi, ulewy lub zalania z innych przyczyn;
- ✓ wichury;
- ✓ katastrofy budowlanej, awarii technicznej, chemicznej;
- ✓ demonstracji i rozruchów ulicznych, rabunku lub aktu wandalizmu;
- ✓ ataku terrorystycznego;
- ✓ konfliktu zbrojnego.

Dokładane zalecenia kto przygotowuje plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych określa w całości § 4:

1. Plan ochrony zabytków jednostki organizacyjnej na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje kierownik jednostki organizacyjnej posiadającej zabytki, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, oraz przedstawia do zatwierdzenia wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta),
2. Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta); plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu,
3. Powiatowy plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje starosta; plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze województwa,
4. Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje wojewódzki konserwator zabytków, w uzgodnieniu z wojewodą i Szefem Obrony Cywilnej Kraju,
5. Krajowy plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami"** (Dz. U. z 2004r., Nr 124, poz. 1304)

Rozporządzenie określa sposób w jaki należy złożyć wniosek o przyznanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”, w jaki zostaje wręczona, noszenia oraz wygląd odznaki.

Wymagania formalne wniosku sprawdza Generalny Konserwator Zabytków, wystawia też opinię. Odznaka jest dwustopniowa: złota – wyższy stopień oraz srebrna – niższy stopień. Minister lub upoważniona przez niego osoba wręcza wyróżnionemu odznakę w Międzynarodowym Dniu Ochrony Zabytków lub w czasie innych uroczystości związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. Nr 89, poz. 510)**

Rozporządzenie określa tryb składania wniosków na jednorazowy lub wielokrotny, stały bądź czasowy wywóz zabytku poza granice. Oględzinami zabytku zajmuje się wojewódzki konserwator zabytków. Po zakończeniu czynności przesyła ustalenia wraz z wnioskiem do ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Paragraf 17 informuje o tym, że „Zezwolenia, pozwolenia i zaświadczenia na wywóz zabytków za granicę lub przedmiotów o cechach zabytków wydane na podstawie dotychczas obowiązujących przepisów zachowują ważność, wyłącznie na wywóz z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej, na czas określony w tych dokumentach”.

Ponadto, zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w odrębnych ustawach:

- **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012 r., poz. 987 ze zm.),**
- **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 ze zm.).**

➤ **AKTY WYKONAWCZE I ROZPORZĄDZENIA**

- **Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259).Art. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami mówi, że starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku**

nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie⁵³

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1302),
- Rozporządzenie ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opieką nad zabytkiem” (Dz. U. z 2004 roku Nr 124, poz. 1304), Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2014 r., poz. 399 ze zm.),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub

⁵³ Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 30, poz. 259), art. 12.

wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 roku Nr 113, poz. 661),

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2015 r. poz. 1789),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 roku Nr 50, poz.256).

➤ **POLITYKA EUROPEJSKA**

Polska jako członek Unii Europejskiej zobowiązana jest do przestrzegania norm prawodawstwa unijnego. Jednym z fundamentów Unii Europejskiej jest ochrona i wspieranie działań dotyczących wspólnego dziedzictwa oraz poszanowanie i popieranie różnorodności kulturowej. Reguła poszanowania i wspierania różnorodności kultur jest szczególnie ważna w obliczu różnorodności dorobku materialnego i niematerialnego narodów europejskich.

- **Skonsolidowany Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej**

Dokument ten, obok Traktatu o Unii Europejskiej stanowi główny akt prawa pierwotnego Unii Europejskiej. W tytule XIII Kultura zapisano, iż Unia przyczynia się do rozkwitu kultur Państw Członkowskich, w poszanowaniu ich różnorodności narodowej i regionalnej, równocześnie podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa kulturowego⁵⁴. Działanie Unii dąży do zachęcenia do współpracy między Państwami Członkowskimi oraz, jeśli to niezbędne, do wspierania i uzupełnienia ich działań w następujących dziedzinach: pogłębiania wiedzy oraz upowszechniania kultury i historii narodów europejskich, zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim, niehandlowej wymianie kulturalnej, twórczości artystycznej i literackiej, włącznie z sektorem

⁵⁴ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, C 326, z dnia 26.10.2012 r., http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2012.326.01.0001.01.POL, data odczytu: 11.05.2015 r., tytuł XIII Kultura,

audiowizualnym⁵⁵. Unia i Państwa Członkowskie sprzyjają współpracy z państwami trzecimi oraz z organizacjami międzynarodowymi właściwymi w dziedzinie kultury, zwłaszcza z Radą Europy⁵⁶.

○ **Ratyfikowanie Konwencji Rady Europy**

Ratyfikowane umowy międzynarodowe, w tym konwencje Rady Europy w dziedzinie kultury, wskazują cele i zadania dla całej społeczności europejskiej oraz determinują kierunki działań w ramach polityki krajowej. Do ratyfikowanych przez Polskę konwencji Rady Europy należą:

- Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564),
- Europejska Konwencja Krajobrazowa (Dz. U. z 2006 r. Nr 14, poz.. 98),
- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy (Dz. U. z 2012 r., poz. 210).

○ **Ratyfikowane Konwencje UNESCO**

Ratyfikowane przez Polskę konwencje UNESCO determinują kierunki działań w ramach polskiej polityki ochrony i opieki nad zabytkami oraz dziedzictwem kulturowym (materialnym i niematerialnym). Są to:

- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokołem o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze, dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. 1957 r. Nr 46, poz. 212),
- II protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze, dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 248),
- Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przewozowi, wywozowi i przenoszeniu dóbr kultury, sporządzona w Paryżu, dnia 17 listopada 1970 r. (Dz. U. 1974 r. nr 20 poz. 106),
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1970 r. (Dz. U. 1976 nr 32 poz. 190),
- Konwencja UNESCO w sprawie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu, dnia 17 października 2003 r. (Dz. U. 2011 nr 172 poz. 1018),

⁵⁵ Tamże, art. 167, ust. 2.

⁵⁶ Tamże, art. 167, ust. 3.

- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585).
 - **Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych, tzw. Karta Wenecka⁵⁷**

Została przyjęta w 1964 r. przez II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków w Wenecji i podpisana przez przedstawiciela Polski. Dokument ten określa 5 podstawowych zasad i pojęć dotyczących konserwacji, a mianowicie:

1. Artykuł 1 stanowi, iż pojęcie „zabytku” obejmuje zarówno odosobnione dzieło architektoniczne, jak również zespoły miejskie i wiejskie oraz miejsca, będące świadectwem poszczególnych cywilizacji, ewolucji o doniosłym znaczeniu, bądź wydarzenia historycznego. Dotyczy ono nie tylko wielkich dzieł, ale również skromnych obiektów, które z czasem nabrały znaczenia kulturalnego⁵⁸.

2. Konserwacja zabytków jest konieczna dla zachowania treści budowli, w jej trakcie nie powinno się zmieniać układu przestrzennego budynku ani jego wystroju. Należy chronić również otoczenie zabytku. Nie powinno się przenosić oraz usuwać żadnych elementów zabytku, chyba, że jest to konieczne dla jego ratowania⁵⁹.

3. Restauracja to zabieg, który powinien być podejmowany wyłącznie w razie konieczności. Nie należy przeprowadzać rekonstrukcji zabytków - powinno się uszanować oryginalną substancję konstrukcji oraz materiały. Wszystkie nowe dodane elementy zabytkowego obiektu powinny harmonijnie z nim współgrać, ale i odróżniać się od partii autentycznych, aby restauracja nie fałszowała dokumentu historii i sztuki. Tam, gdzie nie jest możliwe zastosowanie technologii tradycyjnych, dopuszcza się stosowanie sprawdzonych technologii nowoczesnych. Fragmenty budowli pochodzące z różnych etapów jej powstawania powinny zostać ochronione. Proces rekonstrukcji musi zostać poprzedzony i iść w parze z badaniami archeologicznymi i historycznymi zabytku⁶⁰.

4. Wykopaliska powinny odbywać się zgodnie z normami naukowymi i z „Zaleceniem określającym międzynarodowe zasady do stosowania w sprawie wykopalisk archeologicznych”, przyjętym przez UNESCO w 1956 r.

⁵⁷ Postanowienie i uchwały II Międzynarodowego Kongresu Architektów i Techników Zabytków z Wenecji w 1964 r., <http://www.nid.pl/upload/iblock/15f/15f3d8201c79013f37d81be7c64697f5.pdf>, data odczytu: 13.08.2017 r.

⁵⁸ Tamże, art. 1.

⁵⁹ Tamże, art. 4-8.

⁶⁰ Tamże, art. 9-13.

5. W trakcie prac konserwatorskich, restauratorskich i wykopaliskowych należy wykonywać dokładną dokumentację w postaci sprawozdań analitycznych i krytycznych, ilustrowanych rysunkami i fotografiami. Zostaną w niej zawarte wszystkie fazy prac odkrywczych, zabezpieczających, rekonstrukcyjnych i scalających, jak również zidentyfikowane w toku prac elementy konstrukcyjne i formalne. Dokumentacja ta będzie złożona w archiwach instytucji publicznej i udostępniona badaczom: zaleca się jej publikację⁶¹.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Chmielnik współgra z założeniami programowymi województwa podkarpackiego oraz dokumentami krajowymi.

4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013⁶² oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020⁶³.

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

⁶¹ Tamże, 16.

⁶² *Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013*, Ministerstwo Kultury.

⁶³ *Uzupełnienie narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004 – 2020*, Ministerstwo Kultury, Warszawa 2005

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury **Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013**. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

▪ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno- finansowych w sferze ochrony zabytków,
- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

▪ **Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego**

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera opis Programu Operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”.

▪ **Priorytet I. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych**. Celami priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,

- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

4.1.2 Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury, są niezwykle ważnym dokumentem, związanym z ochroną zabytków w Polsce. W dokumencie zapisano między innymi: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

W opracowaniu zostały zawarte cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”. Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich porządkujących sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

Podstawowe zasady konserwatorskie:

1. Zasady *primum non nocere* (z łac. - po pierwsze nie szkodzić);
2. Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);

3. Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
4. Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
5. Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
6. Zasady odwracalności metod i materiałów;
7. Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomych, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych;
- Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych;
- Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej;
- Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych;
- Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników;
- Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej;

4.1.3 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017⁶⁴

Program stanowi wykonanie upoważnienia ustawowego, zawartego w art. 84 i art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2016 r., poz. 1330).

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 – 2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane w obiektach zabytkowych.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z programu będą pochodzić fundusze między innymi na szkolenia dla urzędników i ujednoczenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomych. Program ma na celu także zwiększenie społecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zamierza przeznaczyć na jego realizację 26,5 mln zł. Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych. Zgodnie z nowymi ustaleniami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków, w ciągu najbliższych 3 lat zaangażowanie samorządów w opiekę nad zabytkami powinno znacznie wzrosnąć.

4.1.4 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020⁶⁵

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe.

⁶⁴ *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017*, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 24 czerwca 2014 r.

⁶⁵ *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*, przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r., Warszawa 2013 r.

W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego **Priorytet 4.1 „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”**. Wytyczne tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

4.1.5 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030⁶⁶

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat – zbiór czynników i procesów zależnych w niewielkim stopniu od działań rządu i innych podmiotów publicznych, które mogą jednak wywierać duży wpływ na sposób prowadzenia polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, wyznaczanie celów i możliwości ich osiągnięcia, w związku z czym powinny być uwzględniane w formułowaniu i prowadzeniu tej polityki. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

⁶⁶ *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

- 1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;**
- 2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;**
- 3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;**
- 4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;**
- 5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;**
- 6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;**
- 7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;**
- 8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;**
- 9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;**
- 10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;**

11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.1.6 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo⁶⁷

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego).

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej - w tym infrastruktury kulturalnej - oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania

⁶⁷ Strategia Rozwoju Kraju 2020, dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r., Warszawa 2012 r.

i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

4.1.7 Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2020⁶⁸

Ogólne wytyczne do konstruowania programu wojewódzkiego zawiera przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. *Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013* (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*), będąca rządowym dokumentem tworzącym ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską. Strategia została stworzona centralnie dla obszaru całej Polski. Określa spójne działania realizowane w regionach. Stąd celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, a celami cząstkowymi są m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków, wzrost efektywności zarządzania sferą kultury itd. Jednym z instrumentów za pomocą których realizowane są wspomniane cele *Strategii jest Narodowy Program Kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020*, który za cel strategiczny przyjął intensyfikację i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksową poprawę stanu zabytków nieruchomych.

Cele cząstkowe programu to:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,

⁶⁸ *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 –202*, Warszawa 2005.

- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Cele programu realizowane będą m.in. w ramach następujących priorytetów i działań:

- **Priorytet I: Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.**

- Działanie 1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków.

W ramach działania zostaną zaproponowane zmiany instytucjonalne, prawne i funkcjonalne w sferze dokumentacji i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku. Rodzi to konieczność przeprowadzenia szerokich konsultacji ze środowiskami konserwatorskimi, właścicielami zabytków, a także z ewentualnymi partnerami Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wdrażającymi zaproponowany system, a następnie wystąpienie z inicjatywami ustawodawczymi przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

W ramach działania realizowane będą projekty rewaloryzacji zabytków i ich adaptacji na cele społeczne. Projekty muszą posiadać znaczący wpływ ekonomiczny na rozwój regionalny, w tym szczególnie przyczyniać się do wzrostu dochodów, jak i zwiększać ilość miejsc pracy.

- **Priorytet II: Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego.**

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

W ramach działania przewiduje się zrealizowanie zadań mających na celu podniesienie wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, oraz podniesienie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków, jak również powołanie zespołu naukowego zajmującego się badaniami naukowymi w sferze wpływu zachowania i rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno – ekonomiczny regionów, w tym szczególnie turystyki. Ponadto planuje się promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi poprzez aktywizację społeczności wiejskich, a także ochronę i popularyzację kultury ludowej.

- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem i przewozem przez granice.

Działanie realizowane będzie poprzez wdrożenie Programu „Absent Patrymonium” - sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych. Program wpisuje się w cele i założenia MF EOG Oprócz wytyczonych w NPK „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” priorytetów i założonych działań, zadania wytyczone w dokumencie będą realizowane przez podprogramy m.in. Program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, Program Operacyjny „Promesa Ministra Kultury”.

4.2 Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2014 - 2017⁶⁹

Dla zagadnień związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie województwa podkarpackiego ważnym dokumentem jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2014-2017 przyjęty przez Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwałą Nr XLII/846/14 z dn. 27.01.2014 r. Znajdujące się tam zapisy kompleksowo podejmują tematykę ochrony każdej kategorii zabytków oraz szeroko rozumianego krajobrazu kulturowego. Ustalenia tam zawarte wynikają wprost z zapisów ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, kreślą główne kierunki i priorytety dla działań związanych z ochroną dziedzictwa.

1. Priorytet związany z ochroną i świadomym kształtowaniem krajobrazu kulturowego wyznacza następujące kierunki działań:

- tworzenie parków kulturowych, jako forma ochrony krajobrazu kulturowego,
- ochrona i opieka nad zabytkami w strategiach rozwoju i planach zagospodarowania przestrzennego,
- integracja ochrony zabytków z ochroną przyrody,
- rewitalizacja i rewitalizacja układów urbanistycznych,
- ochrona układów ruralistycznych.

Powyższe zapisy mają głównie na celu odpowiednie kształtowanie krajobrazu kulturowego poprzez zapobieganie jego degradacji, dbałość o zabytki charakterystyczne dla regionu i rewitalizację obszarów wartościowych, jednakże przekształconych w wyniku

⁶⁹ *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2014-2017, Uchwała nr XLII/846/14 Sejmiku Województwa podkarpackiego z dnia 27 stycznia 2014 r.*

działalności człowieka. Wśród kierunków działań wyznaczonych w priorytecie istotne jest wskazanie mówiące o włączeniu ochrony i opieki nad zabytkami w strategię i plany zagospodarowania przestrzennego, będące domeną lokalnego samorządu. Ważny jest również zapis dotyczący ochrony układów ruralistycznych, który w punktach wymienia najważniejsze zadania, m.in.: ochrona historycznie ukształtowanych układów wsi wraz z zapobieganiem rozproszeniu zabudowy i odpowiednim ukształtowaniem gabarytów nowej zabudowy mającym na celu przeciwdziałanie tworzeniu dominant architektonicznych, nawiązywanie i poszanowanie w nowych projektach architektonicznych lokalnej tradycji budownictwa.

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego województwa to kolejny priorytet uwzględniony w omawianym dokumencie. Zawarto tam wskazania odnoszące się do:

- ochrony obiektów o szczególnej wartości,
- zahamowania procesu degradacji zabytków
- dążenia do poprawy ich stanu zachowania,
- wspierania racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie obiektów szczególnie zagrożonych,
- tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Wskazuje się tutaj na konieczność utworzenia szerszych, buforowych stref ochronnych wokół zabytków z listy UNESCO oraz ich priorytetowego finansowania.

2. Priorytet związany z badaniem i dokumentacją dziedzictwa kulturowego oraz promocją i edukacją służącym budowaniu tożsamości określa kierunki działań mające przede wszystkim służyć szeroko rozumianemu wykorzystaniu zabytków dla potrzeb edukacyjnych i turystycznych oraz zachowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji. Wymienia się tu m.in. następujące działania:

- rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków,
- przetwarzanie informacji o zabytkach,
- działania szkoleniowe,
- edukację i promocję wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu,
- ochronę kultury ludowej,
- tworzenie tematycznych szlaków turystycznych.

4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego

Kierunki polityki przestrzennej zawarte w tym planie zostały powiązane z określonymi w strategii rozwoju województwa polami strategicznymi, priorytetami, celami i kierunkami działań. Wśród nich trzecie pole strategiczne to *Kultura, turystyka i ochrona środowiska*. W ramach tego pola za priorytet przyjęto *Rozwój kultury i ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu jako warunek podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego*. Za jeden z trzech przyjętych w jego ramach celów strategicznych uznano wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-kulturowych. Jednym ze sposobów realizacji tego celu winna być rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturowej jako podstawy tworzenia produktu turystycznego.

Ważne dla ochrony dziedzictwa kulturowego są przyjęte w Planie zasady, wśród których istotne znaczenie dla ochrony i opieki nad zabytkami mają przede wszystkim:

- ochrona zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utrzymanie ładu przestrzennego w obrębie dawnych układów urbanistycznych i obszarów proponowanych do ochrony krajobrazu kulturowego,
- przeznaczanie obszarów predysponowanych do ochrony przyrodniczej i krajobrazowej oraz obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe o różnym reżimie ochronnym, oparte o dokładne rozpoznanie zasobów, waloryzację terenu i określenie odporności środowiska na antropopresję,
- tworzenie spójnego systemu ekologicznego poprzez rozwój wielko-przestrzennych obszarów ochrony środowiska naturalnego i kulturowego,
- promocja obszarów koncentracji walorów turystycznych, zespołów i obiektów zabytkowych w celu ich gospodarczego wykorzystania,
- zasada maksymalnej integracji działań na rzecz ochrony środowiska, w szczególności walorów krajobrazowych, przyrody, ochrony bioróżnorodności przyrody i krajobrazu kulturowego w sferze badawczej, społeczno-gospodarczej i ekonomicznej oraz w wojewódzkich programach sektorowych, na obszarach transgranicznych i na obszarach stykowych z sąsiednimi województwami,
- ograniczanie negatywnych skutków działalności urzędów infrastruktury technicznej, społecznej i gospodarczej oraz różnych form aktywności społecznej i gospodarczej na środowisko naturalne i kulturowe.

W Planie zawarto też Ustalenia w zakresie ochrony, kształtowania i racjonalnego wykorzystania krajobrazu kulturowego, w których określono i wymieniono m.in.: obszary szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, obszary rezerwatów kulturowych, obiekty zabytkowe i zespoły obiektów zabytkowych przewidziane do szczególnej ochrony i wykorzystania turystycznego (m.in. jako Pomniki Historii). Wskazano także na historyczne układy urbanistyczne przewidziane do szczególnej ochrony, obiekty i zespoły obiektów wymagające stałej ochrony konserwatorskiej, istniejące i projektowane szlaki kulturowe oraz określono zasady ochrony i zagospodarowania przestrzennego na obszarach szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, jak również zasady ochrony układów urbanistycznych objętych szczególną ochroną. W Planie sformułowano także podstawowe cele i zasady realizacji oraz wyznaczono ogólnie obszar „Programu ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego terenów przygranicznych w zakresie unikatowej architektury drewnianej”.

Wykonana metodą SWOT synteza uwarunkowań wśród mocnych i słabych stron województwa uwzględnia także problemy dotyczące dziedzictwa kulturowego.

Plan wskazuje także na konieczność wykonania studiów programowo-przestrzennych dla: wskazanych stref koncentracji walorów turystycznych, ochrony zabytkowej architektury drewnianej terenów pogranicza, projektowanych parków i rezerwatów kulturowych, projektowanych szlaków kulturowych, stref uzdrowiskowych. Opracowanie ww. studiów określone zostało jako zadanie władz województwa. Uznano także za konieczne sporządzenie przez inne jednostki samorządowe miejscowych planów rewitalizacji, rewitalizacji i zagospodarowania przestrzennego wybranych zabytkowych centrów miast historycznych oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów proponowanych Pomników Historii.

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego zawarto także wykaz działań i zadań, w ujęciu przedmiotowym i podmiotowym (między innymi w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego), których realizacja jest niezbędna dla osiągnięcia założonych w Planie celów.

4.2.3 Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego – Podkarpackie 2010 stanowi aktualizację Strategii rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007-2020⁷⁰

Ochrona dziedzictwa kulturowego ujęta została również w Strategii rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007-2020. Wyznacza ona kierunki polityki regionalnej dla różnych poziomów administracji samorządowej oraz partnerów społecznych i gospodarczych.

Jak stwierdzono w części wstępnej „Nadrzędnym celem *Strategii* jest zapewnienie województwu podkarpackiemu partnerskiej i konkurencyjnej pozycji w Polsce i Europie, w oparciu o geograficzne położenie, potencjał demograficzny, tradycje przemysłowe, walory środowiskowe, historyczne i kulturowe”.

Ramy strategii wyznacza 8 głównych obszarów strategicznych, tj.:

- Gospodarka regionu,
- Infrastruktura techniczna,
- Obszary wiejskie i rolnictwo,
- Ochrona środowiska,
- Kapitał społeczny,
- Współpraca międzynarodowa,
- Ochrona zdrowia,
- Zabezpieczenie społeczne.

W części I *Strategii* w rozdziale zatytułowanym „Diagnoza sektorowo-przestrzenna kształtowania się procesu rozwoju regionu” w podrozdziale dotyczącym Turystyki i rekreacji wskazano na znaczenie dziedzictwa kulturowego w rozwoju tej dziedziny gospodarki: „Województwo dysponuje krajobrazem kulturowym o wybitnych wartościach estetycznych, skupionym na niewielkiej, stosunkowo dobrze skomunikowanej wewnętrznie przestrzeni (...) Wyróżniającym województwo potencjałem jest wielowątkowe dziedzictwo kulturowe, wpisane w konteksty religijne i zachowane, częstokroć, w unikalnej formie (np. architektura drewniana) oraz zasoby współczesnej kultury regionu: twórcy, środowiska artystyczne i intelektualne, imprezy, instytucje, organizacje pozarządowe, etc.” W tej samej części *Strategii* w podrozdziale dotyczącym *Kapitału społecznego* dokonano oceny i analizy istniejących instytucji i placówek

⁷⁰ *Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego – Podkarpackie 2010 stanowi aktualizację Strategii rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007-2020*, Uchwała nr XXXVII/697/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 sierpnia 2013 r.

kulturalnych (w tym muzeów), ważnych cyklicznych wydarzeń artystycznych i kulturalnych odbywających się na terenie województwa.

Część II Strategii: „Cele strategiczne, priorytety, kierunki działań i przedsięwzięcia”, działania odnoszące się w znacznym stopniu do problematyki ochrony i opieki nad zabytkami znalazły się m.in.:

W rozdziale dotyczącym Gospodarki regionu:

- **Priorytet 3: Działania na rzecz podniesienia atrakcyjności regionu dla rozwoju inwestycji**
- W Kierunku działania 2: *Tworzenie korzystnego klimatu dla inwestorów* , gdzie wskazano, że „...rolą samorządu województwa jest optymalne wykorzystanie położenia geograficznego, środowiska naturalnego, walorów kulturowych regionu, kapitału ludzkiego itp. dla stworzenia konkurencyjnej oferty w celu przyciągnięcia inwestora...”
- **Priorytet 4: Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa**
- W Kierunku działania 1: *Podniesienie konkurencyjności produktu turystycznego, gdzie stwierdzono, że „Niezbędna jest modernizacja szlaków turystycznych, dalsza rewaloryzacja zabytkowych, a często unikatowych, obiektów sakralnych i świeckich (w tym obiektów architektury pałacowo-zamkowej oraz budownictwa drewnianego)”*,
- W Kierunku działania 3: *Współpraca i współdziałanie podmiotów i instytucji związanych z turystyką, w tym rozwijanie partnerstwa publiczno-prywatnego oraz służącego pozyskiwaniu środków z funduszy europejskich i innych zewnętrznych źródeł wspierających bezpośrednio lub pośrednio rozwój turystyki* wskazano, że „Należy przyjąć ustalenie, że wojewódzkie programy obejmujące rozwój transportu, budowę zbiorników wodnych, rewaloryzację zabytków i ochronę dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego, rozwój terenów wiejskich i inne związane z podróżami i usługami świadczonymi odwiedzającym, będą opiniowane przez specjalistów z zakresu turystyki. Podstawą sukcesu w realizacji przedsięwzięć rozwijających turystykę będzie montaż środków finansowych współdziałających podmiotów oraz sięganie po fundusze zewnętrzne, zwłaszcza z Unii Europejskiej. W oparciu o przepisy prawne regulujące partnerstwo publiczno-prywatne przygotowywane będą projekty turystyczne, których efektem będą nowe miejsca pracy lub zwiększenie dochodów ludności regionu”.

W rozdziale dotyczącym **Ochrony Środowiska** uznano, że celem strategicznym w tej dziedzinie jest poprawa jakości środowiska oraz zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych:

- **Priorytet 4: Zachowanie oraz ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej.**
Zwrócono uwagę, że „Warunki przyrodnicze dają możliwość rozwoju rolnictwa (szczególnie ekologicznego), leśnictwa, turystyki (w tym agroturystyki), a także lecznictwa uzdrowiskowego. Stan środowiska przyrodniczego ma ogromne znaczenie dla turystyki, a dodatkowym, sprzyjającym rozwojowi tej dziedziny elementem jest zachowanie autentycznych zasobów kulturowych”.

W rozdziale zatytułowanym Kapitał społeczny:

- **Priorytet 3: Rozwój kultury.** Uznano, że: „Główną ideą polityki kulturalnej na lata 2007-2020 na poziomie regionu jest dążenie do uzyskania odczuwalnej społecznie poprawy w zaspokajaniu potrzeb kulturalnych, a jej kluczowe cele to: - przeciwdziałanie nadmiernym, społecznie nieakceptowanym dysproporcjom w poziomie rozwoju i warunków uczestnictwa kulturalnego ludności w województwie (zwłaszcza między stolicą regionu a jej otoczeniem), - pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, w tym tożsamości narodowych i etnicznych, wzmocnienie procesów integracyjnych w społeczności regionalnej, - poprawa jakości środowiska kulturowego Podkarpacia.”
- w Kierunku działania 2: *Kształtowanie kulturowej tożsamości regionalnej* zawarto bardzo istotne z punktu widzenia ochrony i opieki nad zabytkami wskazania i cele. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia ochronę dziedzictwa kulturowego i dostępu do wartości kulturowych, przy kierowaniu się zasadą równoważonego rozwoju społeczeństwa. Wymaga to: - ugruntowania zasady zrównoważonego rozwoju jako podstawy trwałej polityki społecznej, kulturalnej i przestrzennej Podkarpacia, - zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, a także rewaloryzacji i rewitalizacji kulturowo zdegradowanego środowiska. Wychodząc z tych założeń, jako jeden z głównych celów rozwoju kultury województwa podkarpackiego przyjęto kształtowanie jego kulturowej tożsamości. Oznacza to budowanie - wokół istniejącego tutaj dziedzictwa kulturowego i tradycji - podkarpackiej świadomości regionalnej. Dokonywać się ono powinno poprzez zachowanie i odbudowę dziedzictwa kulturowego, wspieranie twórczości artystycznej oraz ochronę krajobrazu kulturowo-przyrodniczego wsi i miast”.

Uznano też, że: „Wzmacnianiu regionalnych więzi kulturowo-społecznych mieszkańców województwa podkarpackiego będą służyć m.in.:

- „propagowanie wiedzy o regionie i „małych ojczyznach” - zwłaszcza wśród młodzieży szkolnej (organizacja wycieczek turystyczno-krajoznawczych, wyznaczenie „szlaków kulturowo - historycznych”),
 - promocja korzyści ze współpracy kulturalnej społeczności i władz w ramach regionu,
 - ochrona dóbr kultury materialnej (w szczególności zabytków nieruchomych, tak architektury miejskiej jak i wiejskiej, oraz zabytków ruchomych - wytworów sztuki czy rzemiosła),
 - zachowanie innych wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń,
 - wspieranie twórczości artystycznej o znaczeniu ogólnonarodowym, regionalnym i lokalnym, której źródła tkwią w dziedzictwie regionu,
- w Kierunku działania 3: *Poprawa jakości środowiska kulturowego* „Dobry stan szeroko rozumianego środowiska kulturowego oznacza zapewnienie przyszłym pokoleniom życie w otoczeniu dóbr o wysokich standardach oraz zachowanie i pomnażanie dziedzictwa kulturowego. Zrównoważony rozwój Podkarpacia musi stawiać za nadrzędny cel zachowanie wartości środowiska kulturowego oraz poprawę jego jakości”.

W rozdziale dotyczącym Współpracy międzynarodowej za cel strategiczny uznano wspieranie rozwoju gospodarczego regionu, wykorzystanie potencjału turystycznego i dziedzictwa kulturowego oraz ochronę wartości przyrodniczo – krajobrazowych:

- Priorytet 2: Współpraca na rzecz rozwoju turystyki, ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego. Stwierdzono, że: „Współpraca międzynarodowa zorientowana na wzajemne poznawanie się, rozwijanie więzi społecznych i gospodarczych, to istotny czynnik rozwoju podróży między krajami (...) W rozwoju turystyki w regionie szczególną rolę powinno odgrywać dziedzictwo i życie kulturalne regionu, gdyż kultura w istotnym stopniu inspiruje rozwój turystyki, zaś ruch turystyczny wspiera i promuje dobra kultury. Należy podkreślić, iż dziedzictwo kulturowe Podkarpacia, oparte na wielonarodowej, wielokulturowej i wielowyznaniowej historii regionu, stanowi składową kultury europejskiej, godną różnorodnych działań promocyjnych, a także rozwoju wymiany kulturalnej.

Korzystając z doświadczeń krajów o rozwiniętej gospodarce turystycznej oraz ze wsparcia europejskich i innych funduszy celowych, podejmować należy działania służące ochronie, jak i ekspozycji turystycznej dóbr kultury, tworzeniu nowych produktów turystycznych oraz podnoszeniu poziomu obsługi międzynarodowego ruchu turystycznego.

- w Kierunku działania 1: Współpraca w zakresie informacji i promocji turystyczno-kulturalnej przyjęto, że: „Współpraca międzynarodowa województwa powinna obejmować działania w zakresie upowszechniania informacji turystycznej i kulturalnej, realizowane na poziomie międzynarodowym, międzyregionalnym i transgranicznym”.
- w Kierunku działania 2: Podejmowanie działań w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego wskazano, że „Nieodzowne jest również podejmowanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez:
 - inicjowanie i wspieranie wspólnych projektów badawczych, edukacyjnych i edytorskich prezentujących i upowszechniających dziedzictwo kulturowe, w tym pogranicza polsko – słowackiego,
 - ukraińskiego (programy edukacyjne, trasy turystyczne, imprezy folklorystyczne, festyny archeologiczne itp.),
 - zagospodarowanie, popularyzację i promocje obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystanie jako miejsc szczególnie atrakcyjnych turystycznie,
 - realizację programu ochrony unikatowej drewnianej architektury sakralnej: rzymskokatolickiej, greckokatolickiej i prawosławnej jako obiektów będących dla regionu i pogranicza polsko-słowacko-ukraińskiego wyznacznikiem tożsamości kulturowej, specyficznym przykładem wielowiekowej linii rozwojowej tradycyjnych świątyń drewnianych, obiektów dokumentujących lokalną tożsamość religijno-kulturową,
 - przygotowanie programu ochrony zabytkowych cmentarzy, ze szczególnym uwzględnieniem cmentarzy wojskowych z okresu I wojny światowej oraz kirkutów jako ważnych elementów dziedzictwa kulturowego- wspieranie folkloru oraz zanikających zawodów,
 - publikowanie materiałów dokumentujących i popularyzujących dziedzictwo i krajobraz kulturowy.”
- w Kierunku działania 3: Podejmowanie działań na rzecz rozwoju turystyki wskazano m.in. na potrzebę – tworzenia transgranicznej infrastruktury turystycznej, a zwłaszcza

szlaków turystycznych uwzględniających wspólne dziedzictwo kulturowe, przyrodnicze, historyczne, a także przemysłowe.

4.2.4 Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020⁷¹

Zakres Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 jest odpowiedzią na wyzwania rozwojowe, określone dla regionu w głównych dokumentach strategicznych i uwzględnia te obszary interwencji, których realizacja przyniesie największe efekty.

Program formułuje ramy interwencji dla prowadzenia działań wpisujących się w trzy priorytety określone w głównym dokumencie kierunkowym dla polityki spójności, jakim jest Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu Europa 2020. Jednym spośród trzech priorytetów Strategii Europa 2020 jest rozwój inteligentny wskazujący na potrzebę rozwoju gospodarki opartej na wiedzy i innowacji, stanowiący warunek zapewniający inteligentny wzrost gospodarczy. Kolejnym priorytetem Strategii Europa 2020 jest rozwój zrównoważony rozumiany jako wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku, niskoemisyjnej i konkurencyjnej. Jako trzeci priorytet Strategia Europa 2020 wskazuje rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu, czyli wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną. Efektem realizacji Strategii Europa 2020 ma być gospodarka bazująca na wiedzy, niskoemisyjna, promująca przyjazne środowisku technologie, oszczędnie gospodarująca zasobami, kreująca nowe „zielone” miejsca pracy, a zarazem zachowująca dbałość o spójność społeczną.

Przeprowadzona analiza problemów, potrzeb i potencjałów obszarów/sektorów objętych Programem wskazuje na następujące wyzwania:

- ✓ w obszarze gospodarki - wzmocnienie innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu oraz rozwój przedsiębiorczości w województwie podkarpackim,
- ✓ w obszarze usług publicznych – upowszechnienie technologii informacyjno – komunikacyjnych w województwie podkarpackim,
- ✓ w obszarze transportu – poprawa dostępności do autostrady i dróg ekspresowych, a także zwiększenie wewnątrz-regionalnej dostępności do ośrodków życia społeczno-

⁷¹ Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Uchwała nr XXXIII/629/15 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 3 marca 2015 r.

- gospodarczego, w tym m.in. regionalnych biegunów wzrostu /stref aktywności gospodarczej zlokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie węzłów sieci TEN-T/ węzłów przeladunkowych poza siecią TEN-T,
- ✓ w obszarze edukacji - wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów oraz modernizacja i dostosowanie procesów kształcenia do potrzeb regionalnego rynku pracy,
 - ✓ w obszarze czystej energii - poprawa efektywności energetycznej, w tym zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii,
 - ✓ w obszarze ochrony środowiska i zapobiegania zagrożeniom – poprawa stanu środowiska i zachowanie różnorodności biologicznej, przy równoczesnym zwiększeniu skuteczności w reagowaniu na klęski żywiołowe,
 - ✓ w obszarze kultury i dziedzictwa kulturowego – zachowanie dla przyszłych pokoleń zasobów dziedzictwa kulturowego,
 - ✓ w obszarze systemu osadniczego województwa podkarpackiego – wzmocnienie pozycji Rzeszowa oraz pozostałych biegunów wzrostu województwa podkarpackiego w przestrzeni regionalnej i krajowej, dynamizujące procesy rozwojowe w obrębie województwa,
 - ✓ w obszarze rynku pracy: wzrost liczby osób lepiej przygotowanych do wejścia i utrzymania się na rynku pracy:
 - wzrost liczby nowo utworzonych firm,
 - zwiększenie trwałości nowo powstałych miejsc pracy,
 - wzrost liczby miejsc w żłobkach i innych formach opieki nad dziećmi do lat 3,
 - wzrost liczby osób powracających na rynek pracy,
 - wzrost liczby pracowników firm podnoszących swoje kompetencje,
 - zwiększenie/wydłużenie okresu aktywności zawodowej, w tym dostępności do programów,
 - profilaktycznych mieszkańców województwa i zmniejszenie umieralności na nowotwory, zmniejszenie kosztów leczenia późno wykrytych nowotworów, zmniejszenie kosztów społecznych,
 - ✓ w obszarze integracji społecznej:
 - integracja, reintegracja i włączenie w nurt życia społecznego i zawodowego - adresowana do środowisk i rodzin jako trwały proces. Przerwanie/odwrócenie procesu uzależnienia od pomocy społecznej ,

- poprawa dostępu do usług społecznych (w tym mieszkalnictwa wspomaganego) i zdrowotnych (w szczególności dla osób starszych) w regionie, w tym zmniejszenie obciążenia instytucji pomocy społecznej.

Cele i zakres wsparcia RPO WP 2014-2020 są odpowiedzią na wyzwania rozwojowe nakreślone w Umowie Partnerstwa. Podstawą wyboru celów tematycznych realizowanych w ramach RPO WP 2014-2020, uwzględniającą zarówno wnioski z diagnozy sytuacji społeczno – gospodarczej województwa podkarpackiego, jak również szerokie uwarunkowania europejskie i krajowe, są przede wszystkim zapisy Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2020, w której określone zostały obszary koncentracji potencjałów i barier rozwojowych regionu na tle strategicznych kierunków rozwoju. Dlatego też celem głównym RPO WP 2014-2020 jest wzmocnienie i efektywne wykorzystanie gospodarczych i społecznych potencjałów regionu dla zrównoważonego i inteligentnego rozwoju województwa.

Oś priorytetowa IV - Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturalnego

Cele szczegółowe osi priorytetowej:

1. zwiększona odporność na zagrożenia wynikające ze zmian klimatu występujące na terenie województwa podkarpackiego
2. zwiększony udział odpadów zebranych selektywnie w województwie podkarpackim,
3. zwiększony odsetek ludności korzystającej z systemu oczyszczania ścieków
4. podniesiona atrakcyjność kulturalna regionu i zwiększona dostępność dóbr kultury
5. wzmocnione mechanizmy ochrony różnorodności biologicznej w regionie.

Działanie 4.4 Kultura

Celem szczegółowym działania jest podniesienie atrakcyjności kulturalnej regionu i dostępność dóbr kultury. Rezultatem natomiast jest:

- wzrost liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne [odwiedziny/rok].
- Liczba osób korzystających z obiektów zasobów kultury objętych wsparciem [osoby/rok].

Typy projektów:

- Prace konserwatorskie, prace restauratorskie i roboty budowlane i/lub zakup wyposażenia służące zachowaniu zabytków nieruchomych wraz z otoczeniem, w celu udostępnienia ich jako atrakcje kulturalne regionu.
- Prace konserwatorskie, prace restauratorskie i/lub zakup wyposażenia w zakresie zabytkowych muzealiów, starodruków, zabytkowych archiwaliów, księgozbiorów oraz innych zabytków ruchomych, w celu ich udostępnienia jako atrakcje kulturalne regionu i zabezpieczenia przed zagrożeniami.
- Budowa, rozbudowa, przebudowa i/lub zakup wyposażenia w zakresie infrastruktury służącej udostępnianiu zabytków, znajdującej się wyłącznie w bezpośrednim ich otoczeniu (tylko jako element większego projektu).
- Rozbudowa, przebudowa i/lub zakup wyposażenia w zakresie infrastruktury instytucji kultury w tym teatrów, bibliotek, ognisk artystycznych, muzeów, domów kultury, galerii sztuki, wraz z bezpośrednim otoczeniem powiązanim z funkcjonowaniem tych obiektów.
- Budowa, rozbudowa, przebudowa i/lub zakup wyposażenia w celu monitoringu i zabezpieczenia zabytków nieruchomych oraz instytucji kultury wraz z otoczeniem na wypadek zagrożeń (tylko jako element większego projektu).
- Budowa, rozbudowa, przebudowa i/lub zakup wyposażenia w celu udostępniania zabytków oraz instytucji kultury dla osób niepełnosprawnych (tylko jako element większego projektu).

Typy beneficjenta:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- podmioty, w których większość udziałów lub akcji posiadają,
- jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki i stowarzyszenia, jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość,
- prawna, instytucje kultury,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- porozumienia podmiotów wyżej wymienionych, reprezentowane przez lidera

Celem nadrzędnym osi priorytetowej IV jest ochrona środowiska, zachowanie różnorodności biologicznej oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla zwiększenia atrakcyjności regionu. Działania w ramach osi priorytetowej IV będą koncentrować się na rozwoju infrastruktury w zakresie gospodarki odpadami i wodno-ściekowej, ochronie

różnorodności biologicznej i dziedzictwa kulturowego, rozwoju instytucji kultury, zwiększeniu możliwości zapobiegania zagrożeniom naturalnym oraz wzmocnieniu odporności na zagrożenia związane z negatywnymi efektami zmian klimatu.

4.2.5 Program Rozwoju Kultury w Województwie podkarpackim na lata 2010-2020⁷²

Program zawiera zarówno syntetyczną charakterystykę zasobu dziedzictwa kulturowego (zabytków nieruchomych), prezentację działających na terenie województwa muzeów i zgromadzonych w nich zbiorów, z krótkim omówieniem placówek muzealnych, dla których Województwo Podkarpackie jest organizatorem, jak również wyznaczone cele strategiczne, wśród których Ochrona dziedzictwa kulturowego zajmuje ważne miejsce. Wyszczególnione też zostały konkretne działania, które są zbieżne z działaniami Programu opieki. Są to:

1. Rozpoznanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego w celu zgromadzenia informacji na temat cennych pozostałości po wielowiekowej i wielokulturowej historii.
2. Inwentaryzacja i ewidencja zabytków kultury materialnej i niematerialnej regionu.
3. Prowadzenie prac badawczo - naukowych związanych z dziedzictwem kulturowym województwa.
4. Popularyzacja wyników badań i wykorzystanie ich w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym oraz w dziedzinach pokrewnych.
5. Rewaloryzacja materialnego dziedzictwa kulturowego województwa, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków ruchomych i nieruchomych wraz z ich zabytkowym otoczeniem, wyposażenia, wystroju i kolekcji oraz układów urbanistycznych, ruralistycznych i zabytkowych zespołów budowlanych i parkowych.
6. Podejmowanie działań na rzecz fizycznej ochrony zabytków przed zagrożeniami.
7. Upowszechnianie wiedzy o znaczeniu i wartości dziedzictwa kulturowego poprzez inicjowanie i realizację programów edukacyjnych, szkoleniowych i promocyjnych.
8. Budzenie wrażliwości społecznej i kształtowanie postaw odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe województwa i jego przekazanie następnym pokoleniom w niezmiennym formie.

⁷² Program Rozwoju Kultury w Województwie podkarpackim na lata 2010-2020, Uchwała nr XLVI/876/10 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 kwietnia 2010 r.

9. Ochrona tożsamości kulturowej mieszkańców województwa, poprzez położenie nacisku na tolerancję i pozyskiwanie wiedzy na temat różnorodności narodowo - etniczno - religijnej charakterystycznej dla terenów obecnego województwa podkarpackiego.
10. Aktywizacja społeczności lokalnych, organizacji pozarządowych i jednostek samorządu terytorialnego w zakresie przejmowania zabytków i adaptacji ich na cele kulturalne umożliwiające poszanowanie ich pierwotnego charakteru.
11. Inicjowanie i realizacja projektów dotyczących pozamaterialnej sfery dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem działań zmierzających do integracji społeczności regionalnej województwa wokół kultywowania tradycji i popularyzowania odmienności kulturowej województwa.
12. Tworzenie parków kulturowych dla ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla lokalnej tradycji budowlanej i osadniczej.
13. Udostępnianie dziedzictwa kulturowego województwa poprzez realizację projektów mających na celu powstanie infrastruktury umożliwiającej jego prezentację i promocję, w tym tworzenie szlaków tematycznych obejmujących najcenniejsze i najważniejsze miejsca z punktu widzenia wartości historyczno-kulturowej.

W innych celach strategicznych wskazano też szereg działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. rozwój muzeów, digitalizacja zbiorów, szereg działań promocyjnych, edukacyjnych i dokumentacyjnych odnoszących się nie tylko do szeroko pojętej kultury, lecz również ściśle w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, a także rozwój turystyki w oparciu o obiekty zabytkowe.

4.2.6 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2014-2017⁷³

Założenia programowe zostały zaktualizowane w oparciu o dokonane analizy w zakresie: aktualnych tendencji dotyczących ochrony dziedzictwa, oceny zmian w stanie zachowania zabytków w stosunku do stanu sprzed czterech lat oraz kierunków rozwoju polityki regionalnej województwa podkarpackiego. Większą uwagę zwrócono na obiekty najcenniejsze oraz potrzebę wzmocnienia ich ochrony i właściwego zarządzania, co ma

⁷³ Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2014-2017, Uchwała nr XLII/846/14 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 27 stycznia 2014 r.

szczególne znaczenie w kontekście dokonanego ostatnio wpisu na Listę UNESCO czterech obiektów z terenu województwa podkarpackiego. Więcej uwagi poświęcono też działaniom skierowanym na wzmocnienie tożsamości regionalnej oraz zachowanie dziedzictwa świadczącego o historycznej wielokulturowości regionu.

- **Priorytet I - Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego**

Zawiera 3 kierunki działań oraz szereg działań, które odnoszą się do celów nr 1, 2 i określonych w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 ust.2) i generalnie służyć mają: dbałości o krajobraz kulturowy regionu, o zachowanie jego charakterystycznych elementów zabytkowych i przyrodniczych oraz dążeniom do rewaloryzacji przekształconych cennych elementów dziedzictwa, a także włączenia dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia samorządów lokalnych. Cele takie mogą zostać spełnione poprzez realizację działań ujętych w kierunkach działań odnoszących się do: rewaloryzacji założeń urbanistycznych i ruralistycznych, zachowania tożsamości regionalnej i lokalnej oraz historycznej wielokulturowości regionu, tworzenie parków kulturowych.

- **Priorytet II - Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym**

Jako czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa zawiera 6 kierunków działań oraz działania odpowiadające celom nr 3 do 7 wymienionych w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 ust.2). Wskazane do realizacji działania i zadania przyczynić się mają przede wszystkim do: ochrony obiektów o szczególnej wartości, zahamowania procesu degradacji zabytków i dążenia do poprawy ich stanu zachowania, wspierania racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie obiektów szczególnie zagrożonych, tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

- **Priorytet III - Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego oraz promocja i edukacja służące budowaniu tożsamości**

Zawiera 3 kierunki działań oraz zadania, które zgodne są z celami nr 4 do 7 określonymi w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 ust.2) uwzględnione w tym priorytecie jako kierunki działań.

4.2.7. Strategia Rozwoju Lokalnego kierowana przez społeczność na lata 2016 – 2022 „Lokalnej Grupy Działania – Lider Dolina Strugu”⁷⁴

⁷⁴ Strategia Rozwoju Lokalnego kierowana przez społeczność na lata 2016 – 2022 „Lokalnej Grupy Działania – Lider Dolina Strugu, Uchwała nr 1/NWZ/2017 z dnia 30 marca 2017 r.

„Lokalna Grupa Działania – Lider Dolina Strugu” powołana została w celu działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz wzmacniania aktywności ludności wiejskiej (w tym kształtowania postaw przedsiębiorczych wspieranie działań kooperacyjnych w sektorze gospodarczym, rozwijanie potencjału turystycznego i rekreacyjnego obszaru, promocja aktywnego stylu życia, dbałość o dziedzictwo kulturowe, historyczne i przyrodnicze oraz wspieranie działalności organizacji pozarządowych, a także działanie na rzecz defaworyzowanych grup społecznych).

„Lokalna Grupa Działania – Lider Dolina Strugu” w swych działaniach w najbliższych latach ma zamiar ukierunkować się na promowanie aktywności mieszkańców w kształtowaniu rozwoju obszaru objętego LSR z wykorzystaniem jego zasobów (m.in. bogatego materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego, tradycji, a także bazy i oferty czasu wolnego).

Aktywizacja mieszkańców odbywać ma się m.in. poprzez kontakt z sektorami (społecznym, gospodarczym, publicznym) i mieszkańcami. Będą to spotkania bezpośrednie (przy okazji organizowanych różnych wydarzeń, imprez kulturalnych jak również w biurze). Będzie również możliwość kontaktu telefonicznego i mailowego w sprawach związanych z wdrażaniem LSR i realizowanymi operacjami, a także prowadzenie stałego doradztwa w Biurze Lokalnej Grupy Działania i organizowanie spotkań informacyjnych oraz prowadzenie szkoleń dla potencjalnych beneficjentów na temat wdrażania LSR, naborów oraz realizowanych operacji.

Widoczna jest potrzeba rewitalizacji i rekultywacji obiektów. Głównym założeniem działań rewitalizacyjnych będą zintegrowane działania na rzecz aktywizacji społeczno-zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Istotnym elementem rewitalizacji jest pobudzanie lokalnej aktywności gospodarczej i wspieranie rozwoju przedsiębiorczości. Społeczną część działań uzupełniać będą szkolenia oraz wsparcie na rzecz aktywizacji społeczno- zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Interwencja w ramach rewitalizacji powinna dotyczyć również modernizacji przestrzeni publicznej i zapewnienia lepszego dostępu do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych.

Wiele zabytkowych budowli wymaga remontu bądź modernizacji. Ich zachowanie i wykorzystanie stanowi doskonałe narzędzie do budowania wizerunku obszarów wiejskich na poziomie lokalnym. Wraz z dbałością o odnowę tradycyjnych rzemiosł, kultury ludowej, obrzędowości, muzyki, wyżej wymienione elementy dziedzictwa

kulturowego przyczynią się do podkreślania indywidualności i wyjątkowości obszaru „LGD - Lider Dolina Strugu”.

Obszar LGD posiada dużą wartość przyrodniczą, historyczną i kulturową. Rozwój lokalny tego regionu powinien dokonywać się w oparciu o zasoby miejscowe, w szczególności przyrodniczo - krajobrazowe, gospodarcze, społeczne i kulturowe. Podstawą rozwoju obszaru LGD powinien być rosnący popyt na turystykę wiejską, produkty lokalne i usługi przy jednoczesnym zapewnieniu wysokiego poziomu ochrony środowiska. Aby to osiągnąć, w sytuacji globalizacji rynku, konieczne jest podnoszenie konkurencyjności obszaru objętego LSR, co należy rozumieć jako pobudzanie aktywności mieszkańców wsi do podejmowania inicjatyw podejmowanie działań na rzecz rozwoju przedsiębiorczości, co wpłynie na poprawę jakości życia na obszarze LGD. Poprzez inicjatywy kulturowe, edukacyjne, różnicowanie gospodarki wiejskiej oraz wykorzystując współpracę z funkcjonującymi w kraju i zagranicą lokalnymi grupami działania przyczyni się do dynamicznego rozwoju regionu.

Na terenie LSR brak instytucji lub grupy nieformalnej, która za swój cel przyjęła by zadania związane z modernizacją i promowaniem obiektów i która miałaby na celu odnowę i zachowanie dziedzictwa sakralnego, historycznego. Dzięki takiej inicjatywie byłoby możliwe wzmocnienie atrakcyjności regionu poprzez wykorzystanie zasobów kulturowych, turystycznych, historycznych i promowanie produktów lokalnych. Jednymi z najważniejszych sposobów dbałości o dziedzictwo kulturowe mogą być remonty, modernizacje obiektów dziedzictwa sakralnego, historycznego oraz promowanie dziedzictwa lokalnego. Zauważalne braki to też słabo rozwinięta infrastruktura, brak skonsolidowanej formy promocji, co wpływa na ubogą formę infrastruktury do krótkotrwałego spędzania czasu na obszarze LGD, spadek atrakcyjności regionu, co można zniwelować poprzez wzmocnienie atrakcyjności regionu, które można poprawić przez wykorzystanie zasobów kulturowych, turystycznych, historycznych i promowanie produktów lokalnych.

W dokumencie wystosowano 3 cele ogólne:

1. Aktywni i kreatywni mieszkańcy

Cele szczegółowe

1.1. Rozwój infrastruktury społecznej, kulturalnej i prozdrowotnej

1.2. Aktywizacja mieszkańców do działań na rzecz rozwoju lokalnego

1.3. Budowanie potencjału lokalnych organizacji pozarządowych i grup nieformalnych

Przedsięwzięcia

1.1.1. Modernizacja i wyposażenie obiektów z przeznaczeniem na świetlice wiejskie i centra kultury

1.1.2. Kształtowanie przestrzeni publicznej na cele społeczne

1.2.1. Wsparcie oddolnych inicjatyw

1.2.2. Organizacja imprez integracyjnych, kulturalnych i sportowych

1.2.3. Podjęcie działań aktywnie włączających seniorów w życie społeczne obszaru

1.2.4. Pobudzenie postaw obywatelskich wśród młodzieży

1.3.1. Powołanie lokalnego forum organizacji pozarządowych

1.3.2. Wzrost atrakcyjności oferty instytucji społecznych

2. Wsparcie rozwoju gospodarczego poprzez działania innowacyjne i proekologiczne

Cele szczegółowe

2.1. Wsparcie przedsiębiorczości na obszarze LGD

2.2. Dywersyfikacja źródeł dochodu mieszkańców

2.3. Poprawa jakości infrastruktury

Przedsięwzięcia

2.1.1. Rozwój działalności gospodarczej na obszarze LGD

2.1.2. Podejmowanie działalności gospodarczej na obszarze LGD

2.2.1. Wspieranie inicjatyw w celu utworzenia i rozwoju inkubatora przetwórstwa lokalnego, poprzez szkolenia

i konsultacje

2.2.2. Marketing produktów rolnych

2.3.1. Modernizacja dróg lokalnych

3. Wzmocnienie atrakcyjności regionu poprzez wykorzystanie zasobów kulturowych, turystycznych, historycznych i promowanie produktów lokalnych

Cele szczegółowe

3.1. Odnowa i zachowanie dziedzictwa sakralnego, historycznego

3.2. Wzmocnienie gospodarki lokalnej poprzez rozwój turystyki, promocję produktu lokalnego i ekologię

Przedsięwzięcia

3.1.1. Remont, modernizacja obiektów dziedzictwa sakralnego, historycznego

3.1.2. Promowanie dziedzictwa lokalnego

3.2.1. Budowa i modernizacja infrastruktury turystycznej

3.2.2. Promocja i zintegrowanie usług, produktów turystycznych i produktów lokalnych

W ramach celu ogólnego 3 zaplanowano realizację przedsięwzięć poprzez które ma nastąpić rozwój usług turystycznych w oparciu o lokalne zasoby historyczne, przyrodnicze, kulturowe i lokalne produkty. Na działania związane z celem szczegółowy 3.1. Odnowa i zachowanie dziedzictwa sakralnego, kulturowego i historycznego zaplanowano osiągnięcie wskaźników na poziomie 60% i 50%, a na Cel szczegółowy 3.2. Wzmocnienie gospodarki lokalnej poprzez rozwój turystyki, promocję produktu lokalnego i ekologię na poziomie 50%.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1. Strategia Rozwoju Gminy Chmielnik na lata 2008 – 2015⁷⁵

Ważne dla ochrony dziedzictwa kulturowego zasady są przyjęte w w/w dokumencie, wśród których istotne znaczenie dla ochrony i opieki nad zabytkami mają przede wszystkim:

- ✓ ochrona zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utrzymanie ładu przestrzennego w obrębie dawnych układów urbanistycznych i obszarów proponowanych do ochrony krajobrazu kulturowego,
- ✓ przeznaczanie obszarów predysponowanych do ochrony przyrodniczej i krajobrazowej oraz obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe o różnym reżimie ochronnym, oparte o dokładne rozpoznanie zasobów, waloryzację terenu i określenie odporności środowiska na antropopresję,
- ✓ tworzenie spójnego systemu ekologicznego poprzez rozwój wielkoprzestrzennych obszarów ochrony środowiska naturalnego i kulturowego,
- ✓ promocja obszarów koncentracji walorów turystycznych, zespołów i obiektów zabytkowych w celu ich gospodarczego wykorzystania,

⁷⁵ Strategia Rozwoju Gminy Chmielnik na lata 2008 – 2015, Uchwała Nr XIX/140/2008 z dnia 23 lipca 2008r.

- ✓ zasada maksymalnej integracji działań na rzecz ochrony środowiska, w szczególności walorów krajobrazowych, przyrody, ochrony bioróżnorodności przyrody i krajobrazu kulturowego w sferze badawczej, społeczno-gospodarczej i ekonomicznej oraz w wojewódzkich programach sektorowych, na obszarach transgranicznych i na obszarach stykowych z sąsiednimi województwami,
- ✓ ograniczanie negatywnych skutków działalności urządzeń infrastruktury technicznej, społecznej i gospodarczej oraz różnych form aktywności społecznej i gospodarczej na środowisko naturalne i kulturowe.

5.1.2. Studium Ochrony Wartości Kulturowych i Krajobrazowych dla Gminy Chmielnik z 1997 r.

Określono w nim, że ochroną konserwatorską na terenie Gminy należy objąć elementy charakterystyczne dla zespołu zabudowy i związanych z nimi elementów krajobrazu naturalnego, do których należy zaliczyć:

- 1) Układy ruralistyczne, tj. pozostałości dawnego rozplanowania wsi w gminie i elementy dokumentujące ich pomniejsze przekształcenia;
- 2) Pozostałości rozplanowania po dawnych – nie istniejących założeniach dworsko-parkowych i folwarcznych w Chmielniku, Błędowej Tyczyńskiej , Woli Rafałowskiej i Zabratówce;
- 3) Zabudowa wsi, tak mieszkalna jak i gospodarcza, tj. zespoły i zgrupowania budynków charakterystycznych dla tej części województwa podkarpackiego jak również budynki, rozproszone o dobrze zachowanych cechach z tradycyjną dla regionu formą, sylwetką, wysokością, bryłą, wystrojem, itp.;
- 4) Obiekty wpisane do rejestrów zabytków oraz spisu zabytków architektury i budownictwa;
- 5) Krajobraz kulturowy, tj. ogólny charakter zabudowy, sposób zagospodarowywania i użytkowania terenu oraz powiązanie zabudowy z formami terenowymi, itp.;
- 6) Elementy krajobrazu naturalnego: ciekі wodne, naturalna zieleń, rzeźbę terenu, itp. (powiązane z założeniami zabytkowymi);
- 7) Obszary chronionego krajobrazu, pomniki przyrody, pojedyncze okazy drzew stanowiących pozytywne dominanty w krajobrazie, rowy, ciekі, skarpy, itp.;
- 8) Tradycja miejscowa, historyczne nazwy miejscowe, historyczne przebiegi granic miejscowości, kapliczki, itp.;
- 9) Cmentarze.

W Studium Ochrony Wartości Kulturowych i Krajobrazu dla Gminy Chmielnik wyznaczone zostały strefy ochrony konserwatorskiej, a mianowicie:

Strefa „A” – strefa pełnej ochrony konserwatorskiej, która obejmuje dwa historycznie ukształtowane zespoły kościelne wraz z otoczeniem;

Strefa „E” – strefa ochrony ekspozycji najstarszych i najcenniejszych na terenie Gminy położonych w strefie A obiektów sakralnych;

Strefa „K” – strefa ochrony krajobrazu;

Strefa „OW” – strefa obserwacji archeologicznej.

Strefa „A” ma na celu ochronę szczególnie wartościowych pod względem historycznym, o dobrze zachowanej strukturze układu przestrzennego i związanego z nim integralnie terenu i krajobrazu wraz z obiektami zabytkowymi. W tej strefie zakłada się bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich, określonych przepisami o ochronie dóbr kultury. Na obszarach strefy ścisłej ochronie konserwatorskiej podlegają wszystkie obiekty zabytkowe, oraz starodrzew w otoczeniu kościoła w Chmielniku fragmentarycznie zachowany park wraz z historyczną, chociaż już szczątkowo istniejącą aleją prowadzącą do dawnego założenia plebańsko-kościelnego w Woli Rafałowskiej.

W strefie tej nie należy wprowadzać nowych obiektów kulturowych. Dla powstałych w ostatnich latach na terenie tych stref nowych obiektów kolidujących dalece z zabytkowym otoczeniem należy opracować projekty zharmonizowania ich z nim. Wszelkie działania inwestycyjne i modernizacyjne na terenie tej strefy muszą być uprzednio uzgodnione z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Rzeszowie.

Strefę „A” ustala się dla następujących obszarów:

- ✓ **Strefa „A” – 1 dla Sanktuarium Matki Boskiej Chmielnickiej i jego zabytkowego otoczenia w Chmielniku**
- ✓ **Strefa „A” – 2 dla zespołu kościelno – plebańskiego i folwarcznego wraz z parkiem w Woli Rafałowskiej**

Strefa „E” obejmuje tereny stanowiące zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów i obiektów zabytkowych. Ochrona konserwatorska w tej strefie polega przede wszystkim na zapewnieniu ekspozycji obiektów i zespołów zabytkowych w Chmielniku i Woli Rafałowskiej. Działalność projektowa dla poszczególnych fragmentów tej strefy powinna polegać na ustaleniu nieprzekraczalnych gabarytów zabudowy zharmonizowanej z zespołem zabytkowym, na ewentualnym wyłączeniu części terenów spod zabudowy i zwróceniu uwagi przyszłym inwestorom już na etapie planowania i projektowania na

niektórych obszarach tej strefy unikania zieleni wysokiej , która mogłaby zasłonić istotny fragment panoramy na zabytkowy zespół kościelny. Wszelkie działania na jej obszarze powinny być poprzedzone analizą widokową i uzgodnieniem zamierzeń z WKZ w Rzeszowie.

Strefę „E” ustala się dla następujących obszarów:

- Strefa „E” – 1 wokół zabytkowego zespołu kościelnego w Chmielniku – Sanktuarium Matki Boskiej Chmielnickiej

- Strefa „E” – 2 wokół niedużego wzniesienia w Woli Rafałowskiej , na którym usytuowany jest zabytkowy zespół kościelno-plebański wraz z fragmentarycznie zachowanym parkiem i resztkami dawnego folwarku plebańskiego na jej obszarze

Strefa „K” (ochrony Krajobrazu) obejmuje tereny prawnie chronionego obszaru, strefę utworzono mając na celu zapobieganie dewastacji środowiska przyrodniczego i ochronę wartości estetycznych krajobrazu.

Zgodnie z Rozporządzeniem nr 35/92 Wojewody Rzeszowskiego z dnia 14 lipca 1992 roku w sprawie zasad zagospodarowywania obszarów chronionego krajobrazu na terenie województwa rzeszowskiego na terenie Hyżniańsko- Gwoźnickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu zakazuje się:

1. Dokonywania zmian stosunków wodnych, obniżających potencjał ekologiczny siedliska;
2. Lokalizacji szczególnie szkodliwych dla środowiska inwestycji o znaczeniu krajowym i wojewódzkim;
3. Lokalizacji linii elektroenergetycznych o napięciu powyżej 110 kV;
4. Dalszej lokalizacji ferm hodowlanych metoda bezściółkową;
5. Lokalizacji międzyregionalnych ciągów komunikacyjnych;
6. Używania w celach turystycznych i sportowych pojazdów z silnikami spalinowymi poza wyznaczonymi drogami;
7. Wypalania traw;
8. Pobierania kruszywa z rzek i potoków;
9. Niszczenia zadrzewień, zakrzewień śródpolnych, nadrzecznych i przydrożnych;
10. Stosowania pestycydów w działalności rolniczej, ogrodniczej itp..

Strefę „K” ustala się dla następujących obszarów:

- ✓ **Strefa „K” tereny Hyżniańsko–Gwoźnickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu**

Główne wartości Hyżniańsko-Gwoźnickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu na terenie Gminy Chmielnik, to:

- ✓ wysokie walory krajobrazowe wynikające z budowy geomorfologicznej,
- ✓ bogata szata roślinna o charakterze podgórskim,
- ✓ różnorodna fauna,
- ✓ zabytki kultury materialnej (m.in. kapliczki , zachowana atrakcyjna drewniana zabudowa),
- ✓ wysoki stopień atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej terenu.

Strefa „OW” ma na celu ochronę stanowisk obserwacji archeologicznych. Na terenach, gdzie znajdują się stanowiska archeologiczne należy zwrócić uwagę inwestorom na obowiązki wynikające z ustawowej ochrony zabytków archeologicznych oraz konieczności uzyskania zezwoleń na przeprowadzenie prac w strefach obserwacji archeologicznej oraz rejonie oznaczonych stanowisk archeologicznych.

W razie potwierdzenia w wyniku badań archeologicznych może zaistnieć konieczność przemianowania tej strefy w części lub całości, w strefie ścisłej ochrony reliktywów archeologicznych, co może w konsekwencji pociągnąć za sobą na tym obszarze zakaz wszelkiej działalności budowlanej.

Tak więc w pierwszej kolejności oznacza to, że nie można prowadzić na nich żadnych prac ziemnych bez zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Rzeszowie (takich jak np. budowa domów, dróg, zakładanie różnych instalacji, eksploatacja kruszywa itp.).

W razie odkrycia jakiegokolwiek nowego materiału archeologicznego należy niezwłocznie powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, Wójta.

Strefę „OW” ustala się dla następujących stanowisk archeologicznych:

- ✓ **Strefa „OW” – 1 wokół stanowiska nr 51 w Woli Rafałowskiej, gdzie znajduje się osada neolityczna, wpisana do rejestru zabytków pod pozycją A-667. Po dokładniejszym przebadaniu tego obszaru granice strefy OW – 1 mogą ulec uściśleniu**
- ✓ **Strefa „OW” – 2 wokół domniemanego grodziska wczesnośredniowiecznego w Woli Rafałowskiej, gdzie jednocześnie znaleziono ślady osadnictwa prehistorycznego**

- ✓ **Strefa „OW” – 3 wokół stanowiska na pograniczu Chmielnika i Matysówki, na którym dotychczas odkryto ślady osadnictwa z epoki kamienia, osadę neolityczną i osadę prahistoryczną**

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Chmielnik

Zgodnie z zaleceniami NID rozdział obejmuje zwięzłą charakterystykę dziedzictwa kulturowego na tle zarysu historii gminy. Nie jest to monografia historyczna ani opracowanie etnograficzne.

5.2.1 Zarys historii rozwoju przestrzennego Gminy

Własnością polską Chmielnik stał się po 1349 r., kiedy to Kazimierz Wielki przyłączył do korony Ruś Czerwoną. Pierwsza wzmianka o Chmielniku pochodzi z 1419 r., potwierdzenie nowym przywilejem uzyskał zaś za panowania Jana z Pilczy Pileckiego w roku 1438. Pożary, jak w każdej miejscowości nie szczędziły także Chmielnika. Pod koniec wiosny 1624 r. Tatarzy najechali okolice w wyniku czego spłonął kościół w Chmielniku. W 1753 r. biskup przemyski konsekrował nową świątynię znajdującą się w tej miejscowości. W połowie tego stulecia wybudowano także dzwonnice. W drugiej połowie lat 50 XX wieku od parafii tej uniezależniła się Błędowa Tyczyńska..

Ważne informacje o Błędowej Tyczyńskiej zawarte są w dokumentach z XV i XVI wieku, kiedy to była ona własnością szlachecką. Udokumentowana jest także informacja, że z rąk Pileckich przeszła następnie w dobra Kostków. Jak ważny był to teren świadczy także to, że mieli o nie pretensje krewni Kostków, Branicy herbu Gryf. Kolejne dziesięciolecia to majątek właśnie Branickich. Rozpoczęte jednak mariaże z rodem Poniatowskich ostatecznie doprowadziły do posiadania przez ten ród dóbr tyczyńskich. W poł. XIX wieku Chmielnik i Błędowa stały się dobrami Szymanowskich. Od 1911 Błędowa stała się dobrem Bolesława Jaworskiego.

Tatarzy, którzy regularnie nękali te tereny w dużej mierze przyczynili się najpewniej do założenia Woli Rafałowskiej – ludność wolna lub uciekająca przed nimi mogła właśnie tam utworzyć nową osadę. W początkowym stadium swojego istnienia istniała ona na terenach Błędowej Tyczyńskiej. Naturalnie, dbano o swoje posiadłości. W czasie mariażu Pileckich z Kostkami, podobnie jak Błędowa, Wola Rafałowska zmieniła właścicieli. Jeszcze tylko dzięki ogromnemu zaangażowaniu, w XVI wieku utworzono w tym rejonie

parafię. W tym samym wieku udało się także konsekrować kościół. Niestety, już w 1672 roku na miejscowość najechali Tatarzy.

W związku z tym, że wieś Błędowa była kiedyś bardzo duża, podobnie jak Wola Rafałowska, Zabratówka także wywodzi swoją genezę z tej miejscowości. Niestety, nie znamy jej wcześniejszej, dokładnej historii, oprócz tego, że także była dobrem szlacheckim. Po licznych perturbacjach, podobnie jak wcześniej opisane wsie, Zabratówka stała się dobrem Branickich. Oprócz Błędowej, także Zabratówka od 1808 r. stała się dobrem dożywotnim Izabeli z Poniatowskich. Także w tym samym wieku doszło do kolejnych zmian właścicieli – najpierw Odrowąż-Pieniążek, potem Oborscy.

W skład Gminy wchodzi także Borówki. Na szczęście potrafi ona sobie dobrze radzić. W kilku jednak przypadkach nie rozwija się dobrze. W wyniku tego, następuje niż demograficzny, od kilkunastu lat nie działa tutaj szkoła podstawowa. Z powodu położenia geograficznego nie ma tu także kanalizacji sanitarnej. Na szczęście ma bardzo dobre połączenie z sąsiednimi miejscowościami. Jednak w związku z tym, że ziemie te nasycone są pięknymi widokami, wieś staje się cennym miejscem osiedlania się nowych mieszkańców gminy.

5.2.2 Krajobraz kulturowy

W rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2016 r., poz. 1330). „Krajobraz kulturowy to przestrzeń, historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”.

Gmina Chmielnik to obszar położony w południowo-wschodniej części Polski, w województwie podkarpackim, w powiecie rzeszowskim, który znajduje się na Pogórzu Dynowskim. Gmina leży po obu stronach drogi krajowej nr 877 oraz po obu stronach rzeki Strug, która stała się załącznikiem utworzonej inicjatywy kilku gmin pod nazwą „Dolina Strugu”. Położenie na południowy wschód od stolicy Podkarpacia sprzyja rozwojowi gospodarczemu gminy. Usytuowana jest w dorzeczu rzeki Strug. Ukształtowanie terenu gminy jest bardzo zróżnicowane, z przewagą terenów pagórkowatych. Gmina sąsiaduje z gminą Hyżne, Tyczyn, Krasne, Markowa, Łańcut i miastem Rzeszów. W latach 1975-1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa rzeszowskiego. Obszar gminy posiadał 52,62 km² (stan na 2016 r.), na którym zamieszkiwało 6 812 mieszkańców (stan na dzień 30.06.2016 r.). Gminę Chmielnik zamieszkiwało (2002 r.) 50% kobiet i 50% mężczyzn.

Chmielnik i okoliczne wsie to atrakcyjne tereny przyrodnicze Pogórza Dynowskiego oraz Pogórza Strzyżowskiego, gdzie istnieją doskonałe warunki do uprawiania turystyki pieszej. W okolicy występują punkty widokowe, na które warto się wspiąć. W samej gminie znajduje się wiele cennych zabytków architektury, pamiątek przeszłości oraz pomników.

Ukształtowanie terenu gminy jest bardzo zróżnicowane. Dominują tereny pagórkowate, ale liczne są także rozległe doliny. Krajobraz południowej części gminy bogaty jest w duże skupiska leśne i liczne malownicze punkty. Przez obszar gminy prowadzą szlaki piesze, np. Chmielnik-Borówki-Łany-Tyczyn, np. Niebieski Szlak z Rzeszowa do Dynowa lub zielony, rowerowy: Matysówka-Maria Magdalena-Borówki-Matysówka. Zachowane w granicach gminy tereny rekreacyjne sprzyjają tworzeniu szlaków turystycznych pieszych i tak można dotrzeć pieszo z gminy na tzw. Magdalenkę w niedalekiej Malawie. Położenie gminy w niewielkiej odległości od terenów stolicy regionu sprawia, że jest to niezwykle ciekawy teren do osiedlania się.

Gmina Chmielnik na zachodzie i wschodzie pokryta jest lasami. Obfitują one w wiele gatunków flory i fauny. Są one schronieniem dla zwierząt, gdzie indziej rzadkich lub zupełnie wytępionych. Na terenie Pogórza Dynowskiego skupiły się przykładowe drzewostany buku i jodły, gleby są urodzajne.

Na terenie przyległym do gminy znajduje się Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego. Najwięcej szlaków turystycznych najbliższych Gminie Chmielnik biegnie właśnie przez niego.

W herbie gminy znajdują się wstęgi żółte i zielone nawiązujące do zasobów rolniczych i przyrodniczych gminy, a sam ich układ świadczy o przynależności tych terenów do Doliny Strugu.

Podstawowym „symbolem” gminy jest Pomnik Grunwaldzki w Zabratówce, ale na terenie gminy jest także kilka innych ciekawostek turystycznych, jak np. Kościół parafialny p. w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej, obraz Matki Bożej Łaskawej z kościoła w Chmielniku oraz sam kościół.

Gmina Chmielnik ma swój specyficzny i indywidualny charakter, ukształtowany przez środowisko przyrodnicze oraz bogate dziedzictwo kulturowe. Jest ona postrzegana głównie jako kraina bogata historycznie i rejon o atrakcyjnych walorach rekreacyjno - turystycznych. Zasoby przyrodnicze i krajobrazowe, duże zróżnicowanie fizjograficzne, geologiczne, duży procent pagórów, bogactwo flory i fauny występujące na terenie otaczającym gminę stanowią olbrzymi potencjał do rozwoju turystyki i agroturystyki.

5.2.3 Obiekty zabytkowe nieruchome na terenie Gminy Chmielnik

Na terenie Gminy Chmielnik znajdują się obiekty nieruchome. Obiekty te znajdują się zarówno przy głównych drogach, jak i z dala od głównych traktów. Obiekty architektury i budownictwa wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Chmielnik prezentują zróżnicowany stan zachowania. Najlepiej zachowane są obiekty będące własnością kościoła i gminy, poza jednostkowymi przypadkami, są w stanie zadowalającym. W gorszym stanie prezentuje się część zabytków będąca własnością prywatną.

5.2.3.1 Obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków

Ewidencja obejmuje zabytki znajdujące się na terenie Gminy Chmielnik. Zawiera obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa podkarpackiego oraz obiekty znajdujące się na kartach adresowych GEZ (nie figurujące w rejestrze) a także, stanowiska archeologiczne z terenu gminy.. Ewidencja ta jest podstawą do sporządzenia *Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Chmielnik*.

Zabytki zawarte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Chmielnik (łącznie liczba 52 zabytków) to przede wszystkim:

- założenia sakralne (2 obiekty), w tym jedna dzwonnica,
- kapliczki (26 obiektów),
- domy (14 obiektów w tym dwa domy-zagrody),
- oraz jedna stodoła, jeden pomnik Grunwaldzki, krzyż (6 obiektów)

Tab. 1. Zabytki nieruchome wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków występujące na terenie Gminy Chmielnik

Lp	Woj.	Powiat	Kod	Miejscowość	Lokalizacja	Nr	Obiekt	Nr ewid dz	Stan zachowania	Datowanie	Rejestr zabytków
1	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Będowa Tyczyńska	obok nr 30		Kapliczka	838	murowana	XIX w.	
2	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Będowa Tyczyńska		39	Dawna szkoła	631	murowana	Lata 20 XX w.	
3	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Będowa Tyczyńska	obok nr 96		Kapliczka	552/2	murowana	1939 r.	
4	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Będowa Tyczyńska	obok nr 146		Kapliczka	7	murowana	lata 30. XX w.	
5	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Będowa Tyczyńska	przed nr 206		Kapliczka	1470	murowana	1 ćw. XIX w.	
6	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Będowa Tyczyńska	obok nr 216		Kapliczka	1748/1	murowana	lata 20. XX w.	
7	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Będowa Tyczyńska	naprzeciw ko nr 239		Kapliczka	2048	murowana	lata 30. XX w.	
8	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Będowa Tyczyńska	obok nr 41 (Kościół)		Krzyż	634/2	drewniany	lata 30. XX w.	
9	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Będowa Tyczyńska		52	Zagroda - dom	692	drewniany	1920 r.	
10	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Będowa Tyczyńska		70	Zagroda - dom	722	drewniany	1925 r.	
11	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Będowa Tyczyńska		70	Zagroda - stajnia	722	drewniana	1925 r.	
12	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik		4A	Kościół parafialny pw. Matki Bożej Łaskawej	709	murowany	1745 r.	dec. A-358 z dn.

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Chmielnik na lata 2018– 2021

											17.01.1950 r.
13	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik			Cmentarz parafialny	1021		XIX-XX w.	
14	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik		41	Budynek Zespołu Szkół	1046	murowany	1910 r.	
15	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik	obok nr 4A, przed boiskiem (przysiółek Rzym)		Kapliczka	707/6	murowany	lata 30. XX w.	
16	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik	obok nr 4A, na skrzyżowaniu obok boiska		Kapliczka	190/2 , 706	murowana	1928 r.	
17	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik	obok nr 10		Kapliczka - Pomnik Grunwaldu	714	murowana	1910 r.	
18	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik	przed nr 66A		Kapliczka	1310	murowana	4 ćw. XIX w.	
19	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik	naprzeciwko nr 106		Kapliczka	1631	murowana	1938 r.	
20	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik	obok nr 179A, "na Jarząbkach"		Kapliczka	3518/10	murowana	XIX/XX w.	
21	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik	obok nr 187		Kapliczka	3485	murowana	4 ćw. XIX w.	
22	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik	obok nr 193A		Kapliczka	3428/2	murowana	1945 r.	
23	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik	przy drodze na Lisi Kąt,		Kapliczka	3891/4	murowana	ok. 1900 r.	

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Chmielnik na lata 2018– 2021

					przed nr 439						
24	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik		25	Dom	2295	drewniany	ok. 1920 r.	
25	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik		35	Dom	2284	drewniano - murowany	lata 30. XX w.	
26	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik		36	Dom	1029/4	drewniany	lata 30. XX w.	
27	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik		262	Dom	3037	drewniany	ok. 1930 r.	
28	podkarpackie	rzeszowski	36-016	Chmielnik		274	Dom	2327/1	drewniany	kon. XIX w.	
29	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Wola Rafałowska		215	Kościół parafialny pw. Św. Trójcy i Podwyższenia Krzyża Świętego	1945/1	murowany	1891 r.	dec. A-289 z dn. 05.11.2008 r.
30	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Wola Rafałowska		215	Dzwonnica	1945/1	murowana	1891 r.	dec. A-289 z dn. 05.11.2008 r.
31	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Wola Rafałowska		139	Dom ludowy	1812	murowany	pocz. XX w.	
32	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Wola Rafałowska	obok nr 32		Kapliczka	762	murowana	kon. XIX w.	
33	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Wola Rafałowska	obok nr 118		Kapliczka	201/1	murowana	kon. XIX w.	

34	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Wola Rafałowska	przed nr 144		Kapliczka	285	murowana	kon. XIX w.	
35	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Wola Rafałowska	na granicy gminy z Handzlówką		Kapliczka	619	murowana	lata 30. XX w.	
36	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Wola Rafałowska	na granicy gminy z Handzlówką		Krzyż	10	drewniany	lata 30. XX w.	
37	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Wola Rafałowska		232	Dom	1868/2	drewniano - murowany	1920 r.	
38	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Wola Rafałowska		311	Dom	1743	drewniany	pocz. XX w.	
39	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówka	obok nr 23A		Kapliczka	1337	murowana	4 ćw. XIX w.	
40	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówka	obok nr 39A		Kapliczka z rzeźbą Matki Bożej Niepokalanej	1274	murowana	kon. XVIII w.	
41	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówka	obok nr 150		Kapliczka	116	murowana	pocz. XX w.	
42	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówka	obok nr 156		Kapliczka domkowa	154	murowana	lata 40. XX w.	
43	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówka	obok nr 185		Kapliczka	329	murowana	2 poł. XIX w.	
44	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówka	obok nr 188		Kapliczka	1195/1	murowana	1948 r.	

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Chmielnik na lata 2018– 2021

45	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówk a	obok nr 192A		Kapliczka	1198	murowana	2 poł. XIX w.	
46	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówk a	obok nr 47 (Szkoła Podstaw.)		Pomnik Grunwaldu	1191	murowany	1910 r.	
47	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówk a	obok nr 201		Krzyż	780	murowany kamienny	lata 30. XX w.	
48	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówk a		18	Dom	1358	drewniany	1892 r.	
49	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówk a		22	Dom	1353	drewniany	1910 r.	
50	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówk a		164	Zagroda - dom	275/1	drewniany	2 poł. XIX w.	
51	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówk a		164	Zagroda - stodoła	275/1	drewniana	2 poł. XIX w.	
52	podkarpackie	rzeszowski	36-017	Zabratówk a		191	Dom	1204	drewniany	1934 r.	

5.2.4 Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne to materialne ślady działalności ludzi. W obrębie stanowiska archeologicznego grupują się zazwyczaj pozostałości licznych powstających i zamierających kolejno osad czy cmentarzysk. Stanowią one podstawowe, a często wręcz jedyne źródło wiedzy o najdawniejszej przeszłości. Nawet dla późniejszych czasów, poczynając od średniowiecza, wyniki badań archeologicznych stanowią cenne uzupełnienie przekazów pisanych. W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawastrzeń kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

W związku z licznymi zagrożeniami zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014, poz. 1446, ze zm.) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawastrzeń kulturowych, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółwić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic Gminy Chmielnik. Udokumentowane stanowiska archeologiczne (łącznie 79 stanowisk) zgrupowane są na obszarach AZP: 105-78, 104-77 i 104-78, obejmują w dużej części ślady osadnicze (68 stanowisk), punkty osadnicze (2 stanowiska), osady (14 stanowisk), jedno obozowisko i jedno domniemane grodzisko. Najstarsze z nich datuje się na okres epoki kamienia, mają one duże znaczenie dla potrzeb rozpoznania oraz ochrony najstarszych śladów obecności człowieka i jego form gospodarowania, które od samego początku przyczyniły się do kształtowania krajobrazu kulturowego. Z kolei najmłodsze odkryte ślady pochodzą już z czasów późnego średniowiecza (7 stanowisk) i stanowią cenny wkład dla poznania dziejów najnowszych.

L.p.	Nazwa stanowiska	Nr w miejscowości	Obszar AZP	Rodzaj stanowiska	Chronologia/ Kultura	Uwagi
1.	Błędowa Tyczyńska	7	105-78/15	Obozowisko	Paleolit schyłkowy	
2.	Błędowa Tyczyńska	2	105-78/10	Osada	Neolit – kultura pucharów lejkowatych	
3.	Błędowa Tyczyńska	8	105-78/16	Ślad osadnictwa	Neolit – kultura pucharów lejkowatych (?)	
4.	Błędowa Tyczyńska	9	105-78/17	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
5.	Błędowa Tyczyńska	14	105-78/22	Ślad osadnictwa, osada	Neolit, epoka wpływów rzymskich – kultura przeworska	
6.	Błędowa Tyczyńska	20	105-78/28	Ślad osadnictwa, ślad osadnictwa	Neolit, epoka wpływów rzymskich – kultura przeworska	
7.	Błędowa Tyczyńska	22	105-78/30	Ślad osadnictwa	Neolit	
8.	Błędowa Tyczyńska	23	105-78/31	Ślad osadnictwa	Neolit	
9.	Błędowa Tyczyńska	27	105-78/35	Ślad osadnictwa, ślad osadnictwa, ślad osadnictwa	Neolit, wczesna epoka brązu, wczesne średniowiecze	
10.	Błędowa Tyczyńska	1	105-78/1		Epoka kamienia - ?	

11.	Błędowa Tyczyńska	18	105-78/26	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
12.	Błędowa Tyczyńska	19	105-78/27	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
13.	Błędowa Tyczyńska	17	105-78/25	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia, wczesna epoka brązu	
14.	Błędowa Tyczyńska	3	105-78/11	Ślad osadnictwa	Neolit – wczesna epoka brązu	
15.	Błędowa Tyczyńska	4	105-78/12	Osada	Wczesna epoka brązu	
16.	Błędowa Tyczyńska	15	105-78/23	Ślad osadnictwa, osada	Wczesna epoka brązu, epoka wpływów rzymskich – kultura przeworska	
17.	Błędowa Tyczyńska	24	105-78/32	Osada	Wczesna epoka brązu	
18.	Błędowa Tyczyńska	28	105-78/36	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	
19.	Błędowa Tyczyńska	6	105-78/14	Ślad osadnictwa, ślad osadnictwa	Epoka brązu, późne średniowiecze	
20.	Błędowa Tyczyńska	16	105-78/24	Osada	Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej	
21.	Błędowa Tyczyńska	21	105-78/29	Osada	Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej	

22.	Błędowa Tyczyńska	26	105-78/34	Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzeska kultury łużyckiej	
23.	Błędowa Tyczyńska	10	105-78/18	Osada	Epoka wpływów rzymskich	
24.	Błędowa Tyczyńska	25	105-78/33	Osada	Epoka wpływów rzymskich - kultura przeworska	
25.	Błędowa Tyczyńska	12	105-78/20	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
26.	Błędowa Tyczyńska	13	105-78/21	Ślad osadnictwa, ślad osadnictwa	Pradzieje, średniowiecze	
27.	Chmielnik	19	105-78/42	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
28.	Chmielnik	20	105-78/43	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	
29.	Chmielnik	21	105-78/44	Ślad osadnictwa	Neolit	
30.	Zabratówka	3	105-78/69	Ślad osadnictwa	Paleolit schyłkowy (?)	
31.	Zabratówka	4	105-78/70	Ślad osadnictwa	Neolit	

32.	Zabratówka	1	105-78/67	Ślad osadnictwa	Neolit – wczesna epoka brązu	
33.	Zabratówka	2	105-78/68	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu – kultura mierzanowicka	
34.	Zabratówka	5	105-78/71	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	
35.	Wola Rafałowska	14	104-78/60	Ślad osadnictwa	Paleolit schyłkowy	
36.	Wola Rafałowska	3	104-78/9	Ślad osadnictwa	Neolit	
37.	Wola Rafałowska	2	104-78/8	Ślad osadnictwa	Neolit lub wczesna epoka brązu	Wpis do Rejestru zabytków nr A-766 z dn. 22.12.1971 r.
38.	Wola Rafałowska	13	104-78/59	Ślad osadnictwa, ślad osadnictwa, ślad osadnictwa	Pradzieje, epoka kamienia, późne średniowiecze	
39.	Wola Rafałowska	8	104-78/54	Ślad osadnictwa, ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu, późne średniowiecze	
40.	Wola Rafałowska	10	104-78/56	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	
41.	Wola Rafałowska	15	104-78/61	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	
42.	Wola Rafałowska	6	104-78/10	Ślad osadnictwa	II w. n.e.	

43.	Wola Rafałowska	7	104-78/53	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
44.	Wola Rafałowska	9	104-78/55	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
45.	Wola Rafałowska	11	104-78/57	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
46.	Wola Rafałowska	12	104-78/58	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
47.	Chmielnik	22	104-78/35	Ślad osadnictwa	Mezolit	
48.	Chmielnik	29	104-78/42	Osada (?), ślad osadnictwa	Epoka wpływów rzymskich – kultura przeworska, okres nowożytny	
49.	Chmielnik	27	104-78/40	Ślad osadnictwa, ślad osadnictwa, ślad osadnictwa	Pradzieje, epoka wpływów rzymskich – kultura przeworska (?), późne średniowiecze	
50.	Chmielnik	25	104-78/38	Ślad osadnictwa, ślad osadnictwa	Pradzieje, wczesna epoka brązu	
51.	Chmielnik	28	104-78/41	Osada, ślad osadnictwa	Neolit – kultura pucharów lejkowatych , wczesna epoka brązu	
52.	Chmielnik	24	104-78/37	Osada (?)	Wczesna epoka brązu - ?	

53.	Chmielnik	26	104-78/39	Ślad osadnictwa	Neolit lub wczesna epoka brązu	
54.	Chmielnik	23	104-78/36	Ślad osadnictwa	Neolit – kultura pucharów lejkowatych	
55.	Błędowa Tyczyńska	29	104-78/34	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
56.	Zabratówka	6	104-78/62	Ślad osadnictwa	Neolit – kultura pucharów lejkowatych (?)	
57.	Wola Rafałowska	1	104-77/11	Ślad osadnictwa, grodzisko (domniemane)	Prahistoria, ?	
58.	Wola Rafałowska	5	104-77/32	Wczesna epoka brązu	Wczesna epoka brązu	
59.	Wola Rafałowska	4	104-77/10	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
60.	Chmielnik	16	104-77/30	Ślad osadniczy	Prahistoria	
61.	Chmielnik	1	104-77/6	Punkt osadniczy	Prahistoria	
62.	Chmielnik (Lisi Kąt)	7	104-77/20	Punkt osadniczy	Prahistoria	
63.	Chmielnik	13	104-77/27	Punkt osadniczy, ślad osadnictwa	Prahistoria, wczesne średniowiecze	

64.	Chmielnik	17	104-77/31	Punkt osadniczy, ślad osadnictwa	Prahistoria, epoka kamienia	
65.	Chmielnik	11	104-77/24	Ślad osadnictwa, punkt osadniczy	Epoka kamienia, prahistoria	
66.	Chmielnik	4	104-77/17	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia, neolit - ?	
67.	Chmielnik	12	104-77/26	Ślad osadnictwa	Neolit - ?	
68.	Chmielnik (Pogwizdów)	5	104-77/18	Punkt osadniczy, ślad osadnictwa	Prahistoria, późne średniowiecze lub okres nowożytny	
69.	Chmielnik (Lisi Kąt)	6	104-77/19	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
70.	Chmielnik	10	104-77/23	Ślad osadniczy	Wczesne średniowiecze	
71.	Chmielnik	15	104-77/29	Osada	Wczesne średniowiecze	
72.	Chmielnik	8	104-77/21	Punkt osadniczy	Późne średniowiecze	
73.	Chmielnik	9	104-77/22	Osada	Średniowiecze – poł. XIII w.	

74.	Chmielnik	18	104-77/33	Punkt osadniczy	Średniowiecze	
75.	Chmielnik	2	104-77/13	Ślad osadniczy	Prahistoria	
76.	Chmielnik /Kielnarowa (gm. Tyczyn)	3/1	104-77/16	Osada (?), osada, ślad osadniczy, ślad osadniczy	Neolit (?), prahistoria, epoka kamienia, okres nowożytny (?)	
77.	Chmielnik	14	104-77/28	Ślad osadniczy, ślad osadniczy	Epoka kamienia, prahistoria	
78.	Błędowa Tyczyńska	11	105-78/19	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	
79.	Błędowa Tyczyńska	5	105-78/13	Ślad osadnictwa	Neolit - kultura ceramiki sznurowej	

Tab. 2. Wykaz stanowisk archeologicznych na obszarze Gminy Chmielnik wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

5.2.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

W XXI wieku, w dobie cyfryzacji i postępującej globalizacji, przy powszechnym dostępie do mediów w niektórych regionach dochodzi do zjawiska „zatarcia” cech indywidualnych danego regionu. Społeczność przejmuje zwyczaje „obce” zwykle bardziej popularne. Należy pamiętać, że technologia która może przyczyniać się do uogólnienia regionalnej przestrzeni kulturowej znakomicie sprawdza się jako narzędzie ją promujące i utrwalające.

Na terenie Gminy Chmielnik dziedzictwo niematerialne zostało zachowane i jest szeroko obecne, pielęgnowane i kultywowane. Obiektami kulturotwórczymi są przede wszystkim:

- **Gminna Biblioteka Publiczna w Chmielniku**
- **Stowarzyszenie Promocji i Rozwoju Wsi Wola Rafałowska „Nasz Wola”**
- **Dom Ludowy w Zabratówce**

Na terenie gminy funkcjonują różnego rodzaju stowarzyszenia. Są one samorządnym, dobrowolnym zrzeszeniem o celach niezarobkowych. Cele stowarzyszeń służą szeroko pojmowanym celom społecznym, kulturalnym, oświatowym, ochronie środowiska itp.

Na obszarze gminy działają zarówno kluby sportowe, zespoły pieśni i tańca, jak i inne. Wszystkie te organizacje są stowarzyszeniami, które dynamicznie się rozwijają, co silnie oddziałuje na rozkwit gminy w różnych dziedzinach życia.

5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Na terenie Gminy Chmielnik znajdują się obiekty zainteresowania konserwatorskiego. Na szczególną uwagę zasługują tutaj pojedyncze formy obiektów np. domy, kościoły, kapliczki, cmentarz i pomnik Grunwaldzki. Przedmiotami zainteresowania konserwatorskiego są wszystkie obiekty wpisane do ewidencji zabytków oraz tereny cenne przyrodniczo znajdujące się pod ochroną albo w decyzji o warunkach zabudowy.

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 8 listopada 2017 r. (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187), formami ochrony zabytków są:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. uznanie za pomnik historii;
3. utworzenie parku;
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego;

Rejestr zabytków dla danego województwa prowadzony jest przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Podstawą wpisu jest decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydana z urzędu, na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Jak wynika z ustawy, do rejestru mogą być wpisywane także inne elementy takie jak otoczenie zabytku wpisanego do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

**Wykaz zabytków wpisanych do REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH
województwa podkarpackiego**

Lp.	Nazwa zabytku wpisanego do rejestru, miejsce lokalizacji	Numer i data wpisu do rej. zab. (stary) Nowy numer rej. zab. (po 1999 r.)/ Miejsce przechowywania /lokalizacja
1.	Kościół Parafialny p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku	A-39 z dnia 07.01.1950 r.
2.	Kościół Parafialny p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej	A-289 z dnia 2.11.2008 r.
3.	Kapliczka z rzeźbą Matki Bożej Niepokalanej w Zabratówce	A-66 z dnia 09.01.2003 r.
4.	Stanowisko archeologiczne nr 2 w Woli Rafałowskiej	A-766 z dnia 22.12.1971 r.

**Wykaz zabytków wpisanych do REJESTRU ZABYTKÓW RUCHOMYCH województwa
podkarpackiego**

Lp.	Nazwa zabytku wpisanego do rejestru	Szczegółowy spis obiektów składowych ujętych wpisem do rejestru zabytków	Numer i data wpisu do rej. zab. (stary) Nowy numer rej. zab. (po 1999 r.)/ Miejsce przechowywania /lokalizacja
1.	Ołtarz główny	Barok, XVIII w., drewno polichromowane, pozłacane	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
2.	Rzeźba św. Piotr z ołtarza głównego	Barok, XVIII w., drewno polichromowane, pozłacane	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
3.	Rzeźba św. Paweł z ołtarza głównego	Barok, XVIII w., drewno polichromowane, pozłacane	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
4.	Obraz św. Bartłomiej z ołtarza głównego	Barok, XVIII w., Płótno/olej	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
5.	Ołtarz boczny północny p.w. Jezusa Miłosiernego	Barok i neobarok, XVIII i pocz. XIX w., drewno polichromowane, pozłacane	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
6.	Ołtarz boczny południowy p.w. Świętej Rodziny	Barok i neobarok, XVIII i pocz. XIX w., drewno polichromowane, pozłacane	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
7.	Obrazy: Tajemnice Różańca Świętego	15 sztuk, barok, XVIII w., blacha, olej	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku

8.	Ambona	Barok i neobarok, XVIII i pocz. XIX w., drewno polichromowane, pozłacane	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
9.	Rzeźby Ewangelistów z ambony	4 sztuki, barok, XVIII w., drewno polichromowane, pozłacane	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
10.	Chrzcielnica	Neobarok, pocz. XX w., drewno polichromowane, pozłacane	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
11.	Chrzcielnica	Rokoko, 2 poł. XVIII w., drewno polichromowane,	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
12.	Chór muzyczny, organy	Neobarok, pocz. XX w., drewno polichromowane, pozłacane; Barok, XVIII w., drewno polichromowane, pozłacane, cyna	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
13.	Stalle	Barok, XVIII w., drewno polichromowane, pozłacane	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
14.	Ława kolatorska	2 sztuki, neobarok, pocz. XX w., drewno politurowane, pozłacane	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
15.	Konfesjonał	2 sztuki, neobarok, pocz. XX w., drewno politurowane	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
16.	Ławki	6 sztuk, barok, XVIII w., drewno politurowane	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
17.	Zegar stojący	Biedermeier, poł. XIX w., drewno, mosiądz	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
18.	Obraz św. Jana Ewangelisty	Neobarok, XIX w., płótno/olej	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
19.	Obraz św. Marka Ewangelisty	Neobarok, XIX w., płótno/olej	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
20.	Obraz św. Łukasza Ewangelisty	Neobarok, XIX w., płótno/olej	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
21.	Obraz św. Mateusza Ewangelisty	Neobarok, XIX w., płótno/olej	B-196/B-543 Kościół p.w. M.B. Łaskawej w Chmielniku
22.	Ołtarz główny	Manierizm, 2 poł. XVI w., drewno polichromowane, pozłacane i posrebrzane, deska/olej, płótno/olej	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej

23.	Ołtarz boczny p.w. Pana Jezusa Ukrzyżowanego	Neogotyck, ok. 1920 r., drewno polichromowane, pozłacane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
24.	Ołtarz boczny p.w. Matki Bożej Bolesnej	Neogotyck, ok. 1920 r., drewno polichromowane, pozłacane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
25.	Ambona	Neogotyck, l. 20-30 XX w. drewno politurowane, pozłacane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
26.	Organy	Neogotyck, 1900 r., drewno politurowane, pozłacane, metale	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
27.	Chrzcielnica	Neogotyck, l. 20-30 XX w. drewno politurowane, pozłacane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
28.	Feretronek Matka Boża Wniebowzięta/Trójca Święta	Rokoko, 3 ćw. XVIII w., drewno polichromowane, pozłacane, deska/olej	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
29.	Feretronek Święta Rodzina/ Matka Boża Różańcowa	Neogotyck, pocz. XX w., relief, drewno polichromowane, pozłacane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
30.	Feretronek Matka Boża Różańcowa/Święty Józef	Klasycyzm, 1 poł. XIX w., drewno polichromowane, płótno/olej	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
31.	Feretronek Matka Boża Niepokalana	Barok ludowy, 1 poł. XIX w., rzeźba, drewno polichromowane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
32.	Feretronek Matka Boża	Neogotyck, rzeźba, drewno polichromowane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
33.	Krucyfiks na elewacji	Barok, k. XVIII w., drewno polichromowane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
34.	Krucyfiks na kruchcie	Neoklasycyzm, 2 poł. XIX w., drewno polichromowane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
35.	Obraz „Adoracja Trójcy Świętej...”	Barok, XVIII w., płótno, olej, rama drewno pozłacane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
36.	Obraz „Matka Boża Różańcowa”	Neobarok, 1 poł. XIX w., płótno/olej, rama drewno pozłacane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
37.	Obraz „Św. Walenty”	Neobarok, XIX w., płótno/olej	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
38.	Obraz „Św. Antoni Padewski”	Neobarok, XIX w., płótno/olej	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej

39.	Obraz „Św. Paweł w drodze do Damaszku”	Klasycyzm, poł. XIX w., płótno/olej, rama drewno politurowane, polichromowane, pozłacane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
40.	Obraz „Przemienienie Pańskie”	Klasycyzm, poł. XIX w., płótno/olej, rama drewno politurowane, polichromowane, pozłacane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
41.	Obraz „Męczeństwo św. Szczepana”	Klasycyzm, poł. XIX w., płótno/olej, rama drewno politurowane, polichromowane, pozłacane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
42.	Obraz „Boże Narodzenie”	Klasycyzm, poł. XIX w., płótno/olej, rama drewno politurowane, polichromowane, pozłacane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej
43.	Stacje Drogi Krzyżowej	Klasycyzm, poł. XIX w., płótno/olej, rama drewno pozłacane	B-305 Kościół p.w. św. Trójcy w Woli Rafałowskiej

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2016 poz. 1330). Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

Zakres gminnej ewidencji zabytków:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- stanowiska archeologiczne;
- historyczne układy ruralistyczne wsi, historyczne układy urbanistyczne miasta;

- inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych zagranicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Gminna ewidencja zabytków jest jedną z form ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 28 listopada 2017 r. (t. j. Dz. U. 2017 poz. 2187) oraz zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o PDoWZiLlCP (Projekt Decyzji o Warunkach Zabudowy i Lokalizacji Inwestycji Celu Publicznego) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zestawienie obiektów GEZ zamieszczone jest w rozdziale **5.2.3.1.**

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Na obszarze Gminy Chmielnik znajdują się obiekty zabytkowe o różnej randze. Zabytkami o najwyższym znaczeniu dla gminy będą przede wszystkim obiekty wpisane do rejestru zabytków, ale także zabytki nie objęte ochroną prawną lecz uwzględnione w Gminnej Ewidencji Zabytków. Ze względu na przedstawianą wartość historyczną i turystyczną być może w przyszłości zostaną ujęte w rejestrze. Obiektami o najwyższym znaczeniu dla gminy są:

1. Kościół Parafialny p.w. Matki Bożej Łaskawej w Chmielniku

**Wpis do rejestru zabytków:
A-358 z dn. 17.01.1950 r.**

Parafia Chmielnik Rzeszowski została prawdopodobnie ufundowana w 1373 r. przez właściciela Chmielnika Otto Pileckiego herbu Topór. Nie wiemy, czy pierwszy kościół drewniany powstał przed powstaniem parafii, czy też po jej utworzeniu. Drugi kościół drewniany wybudowany na górcie (w miejscu gdzie stoi obecny kościół) służył parafianom ponad 100 lat. Ponieważ kościół drewniany wymagał remontu, podjęto decyzję o budowie nowego – już murowanego. Nową świątynię konsekrował bp Wacław Sierakowski z Przemyśla w 1755 r. Za uratowanie wioski w czasie II Wojny Światowej mieszkańcy przyrzekli Bogu i Matce Bożej wraz z ks. proboszczem Janem Kuźniarem pozłocić wielki ołtarz i sprawić korony i sukienki do obrazu. W 1957 r. ks. Julian Pleśniak dobudował nawy boczne i zmienił całe barokowe ukształtowanie zabudowań plebańskich. W 1977 zakupiono nowe organy 32-głosowe, które poświęcił bp Ignacy Tokarczuk w 1984 r. W 1995 r. przeprowadzono generalną konserwację obrazu Matki Bożej, przywrócono mu pierwotny wygląd. Korony poświęcił Ojciec św. Jan Paweł II w dniu 04.02.1997 r. w Watykanie.

1. Kościół Parafialny p.w. Matki Bożej Łaskawej w Chmielniku (fot. K. Oleszek)

2. Kapliczka na działce 1470 w Błędowej Tyczyńskiej

Fot. 2. Kapliczka w Błędowej Tyczyńskiej (fot. K. Oleszek)

3. Kapliczka obok domu nr 107 w Chmielniku

3. Kapliczka obok domu nr 107 w Chmielniku (fot. K. Oleszek)

4. Kapliczka obok domu nr 187 w Chmielniku

4. Kapliczka obok domu nr 187 w Chmielniku (fot. K. Oleszek)

5. Kapliczka przed domem nr 66a w Chmielniku

Fot. 5. Kapliczka przed domem nr 66a w Chmielniku (fot. K. Oleszek)

6. Kapliczka obok domu nr 707 w Chmielniku

6. Kapliczka obok domu nr 707 w Chmielniku (fot. K. Oleszek)

7. Kapliczka obok domu nr 193a w Chmielniku

Fot. 7. Kapliczka obok domu nr 193a w Chmielniku (fot. K. Oleszek)

8. Kościół parafialny pw. Świętej Trójcy i Podwyższenia Krzyża Świętego w Woli Rafałowskiej

Wpis do rejestru zabytków:

A-289 z dnia 2.11.2008 r.

Fot. 8. Kościół w Woli Rafałowskiej (fot. K. Oleszek)

9. Kapliczka z rzeźbą Matki Bożej Niepokalanej w Zabratówce

Wpis do rejestru zabytków:

A-66 z dnia 09.01.2003 r.

Fot. 9 . Kapliczka z rzeźbą Matki Bożej Niepokalanej w Zabratówce (fot. K. Oleszek)

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

6.1. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego – Analiza SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT dla Gminy Chmielnik.

Mocne Strony Gminy Chmielnik	Słabe strony Gminy Chmielnik
- położenie w pobliżu przejścia granicznego (50 i 70 km), - dostępność funduszy europejskich w ramach programów operacyjnych	- zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, - trudności finansowe właścicieli obiektów zabytkowych,

<ul style="list-style-type: none"> - duże wartości przyrodniczo-krajobrazowe gminy i terenów sąsiednich - walory turystyczno-krajobrazowe (Park Krajobrazowy Pogórza Przemyskiego) - wzrost zainteresowania zewnętrznych inwestorów lokalizacją inwestycji w gminie skutkujących poprawą lokalnego rynku pracy - występowanie na terenie Gminy zabytków świeckich i sakralnych, - zachowane obiekty sakralne i nekropolie o wysokiej wartości kulturowej, - utrzymanie w dobrym stanie większości obiektów sakralnych oraz obiektów użyteczności publicznej, - odbywające się regularnie imprezy kulturalne, - lokalne tradycje i zwyczaje, kultywowane wśród mieszkańców, - bogactwo przyrodnicze. 	<ul style="list-style-type: none"> - niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego, - niezbyt duże środki w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, - niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego, - brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych, - brak bazy turystyczno-noclegowej, - słaba infrastruktura drogowa, - deprecjacja posiadanych zasobów, - brak promocji gospodarczej i turystycznej, - brak środków finansowych na inwestycje,
<p>Szanse Gminy Chmielnik</p>	<p>Zagrożenia Gminy Chmielnik</p>
<ul style="list-style-type: none"> - wzmocnienie więzi społecznych i kulturowych mieszkańców, - restauracja obiektów zabytkowych, - zwiększanie udziału funduszy prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków (współpraca z obecnymi właścicielami nieruchomości), - udostępnianie obiektów atrakcyjnych turystycznie, - rewitalizacja wybranych miejsc na terenie gminy, - rozwijanie świadomości kulturowo-historycznej i ekologicznej mieszkańców (budowa ścieżek edukacyjnych, ustawienie tablic informacyjnych przy zabytkach oraz tablic prowadzących do zabytków); - promowanie krajobrazu kulturowego Gminy, - rozwój szlaków turystycznych, - promocja produktów regionalnych i utrzymanie ich wysokiej jakości, 	<ul style="list-style-type: none"> - niewystarczająca promocja gminy wynikająca z małej liczby organizacji pozarządowych, które zajmują się tą sferą działalności, - brak strategii rozwoju turystyki, - brak środków mogący doprowadzić do postępującej degradacji wielu obiektów zabytkowych, - rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych, - wysokie koszty zachowania odrestaurowanych zabytków, konieczność poniesienia dużych nakładów na rewitalizację obiektów zabytkowych, - skumulowanie wydatków związane ze złym i bardzo złym stanem obiektów zabytkowych zagrożonych destrukcją, - niedostatek środków publicznych na rewitalizację, - obniżenie się poziomu świadomości społecznej odnośnie walorów obiektów zabytkowych i ich znaczenia dla rozwoju gminy, - brak potencjalnych inwestorów.

6.2 Podsumowanie analizy SWOT

Oddziaływanie słabych stron miasta jest wielokrotnie silniejsze niż mocnych stron. Silne strony Gminy Chmielnik mogą w pewnym (ale tylko niewielkim) stopniu wzmacniać niektóre szanse zewnętrzne gminy. Obecne silne strony Gminy nie są w stanie samodzielnie zredukować zagrożeń stojących przed miastem – są na to po prostu zbyt słabe. Zagrożenia można nieco zredukować skuteczniejszą promocją gminy (rozumianą jednak wyłącznie - jak wyżej, czyli szeroko). Można też próbować, dysponując obecnym potencjałem, w nieco wolniejszym tempie tracić dystans do gmin konkurencyjnych.

7. Założenia programowe

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Chmielnik jest:

Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych oraz ich ochrona i rewaloryzacja realizowana zarówno przez Gminę jak i przez prywatnych właścicieli obiektów w celu zachowania ładu przestrzennego oraz rozwoju turystyki i szeroko rozumianej gospodarki, co w konsekwencji zaowocuje utwaleniem poczucia tożsamości społeczności lokalnej.

Poniżej zamieszczono zestawienie priorytetów, kierunków działań i zadań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Chmielnik.

Priorytety są wobec siebie równoważne, co oznacza że poszczególne zadania w ramach różnych priorytetów można realizować równolegle. Poszczególne zadania w ramach danych kierunków działań powinny być realizowane w kolejności, która przyniesie jak najlepsze efekty. Określenie takiej kolejności wiąże się z wieloma zmiennymi czynnikami takimi jak; zasoby kadrowe, zasoby finansowe, nastroje społeczne, polityka gospodarcza itd.

Priorytety tematyczne:

- **Priorytet I: Ochrona, opieka i wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz walorów krajobrazu kulturowego gminy,**
- **Priorytet II: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego,**
- **Priorytet III: Edukacja i szerzenie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym,**
- **Priorytet IV: Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Chmielnika.**

Priorytet I: Ochrona, opieka i wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz walorów krajobrazu kulturowego gminy	
A. Ochrona i opieka nad zabytkami i krajobrazem kulturowym	
Kierunki działań	Zadania
I. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na ich remonty, 2. Opracowanie programu inwentaryzacji obiektów zabytkowych (ze szczególnym uwzględnieniem architektury charakterystycznej dla regionu), 3. Wykonanie niezbędnych badań i prac, w tym konserwatorskich w odniesieniu do obiektów zabytkowych, 4. Konsekwentne wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy, 5. Przestrzeganie ustaleń zawartych w dokumentach prawa miejscowego w odniesieniu do obiektów zabytkowych, 6. Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na ich odnowę, 7. Aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych, 8. Stworzenie możliwości ulg podatkowych bądź zwolnień z podatku od nieruchomości dla właścicieli remontujących zewnętrzne elementy budynków zabytkowych, 9. Interwencja władz Gminy przy rażących naruszeniach prawa budowlanego głównie dotyczących rozbudowy i przebudowy zmieniającej bryłę obiektów lub ich charakterystycznych elementów, 10. Kontrola stanu zachowania i zabezpieczenia obiektów zabytkowych, 11. Okresowa analiza sposobów wykorzystania i udostępniania zabytków.
II. Sprawowanie opieki nad zachowanymi zabytkami i ich otoczeniem.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prowadzenie przez Urząd Gminy bieżących działań mających na celu utrzymanie substancji zabytkowej obiektów wpisanych do rejestru zabytków, będących własnością Gminy Chmielnik, 2. Tworzenie strefy ochrony otuliny zabytków wpisanych do rejestru zabytków, 3. Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminnych (Cmentarz przykościelny w Chmielniku, kościół murowany w Chmielniku, dzwonnica i kościół w Woli Rafałowskiej)

	<ol style="list-style-type: none"> 4. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy, 5. Odpowiednie utrzymanie otoczenia zabytków, 6. Wypracowanie metod pozwalających na kontrolę nad umieszczaniem na obiektach zabytkowych nie wpisanych do rejestru tablic szyldów i reklam i dostosowanie ich do kompozycji architektonicznej i charakteru budynku, 7. Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą.
III. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Włączanie problemów ochrony zabytków do zadań strategicznych, wynikających z koncepcji i planów rozwoju gminy, 2. Aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi, 3. Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną w planach zagospodarowania przestrzennego (przede wszystkim w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji), 4. Uaktualnienie stref ochrony stanowisk archeologicznych na załącznikach graficznych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, 5. Walka z samowolami budowlanymi, 6. Ochrona panoram oraz przedpoli widokowych poszczególnych obiektów, zespołów bądź układów.
IV. Dbanie o stan i porządek przy cmentarzach z obszaru gminy.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy gminnych cmentarzach, 2. Renowacja zabytkowych nagrobków, 3. Inwentaryzacja zabytkowych nagrobków.
B. Wyeksponowanie zabytków i krajobrazu kulturowego	
Kierunki działań	Zadania
I. Prezentacja zabytków i określenie ich miejsca w przestrzeni.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Opracowanie planu/mapy gminy z oznaczonymi obiektami zabytkowymi w formie tablicy umieszczonej w centralnym punkcie gminy, 2. Opracowanie szczegółowych planów/map miejscowości z oznaczonymi obiektami zabytkowymi w formie tablicy umieszczonej w centralnym punkcie miejscowości, 3. Oznakowanie obiektów zabytkowych i obiektów mających wartość historyczną tablicami informacyjnymi.
II. Udostępnianie zabytków nieruchomych.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przeprowadzenie spotkań z właścicielami obiektów zabytkowych w celu ustalenia możliwości i zasad ich udostępniania,

	<ol style="list-style-type: none"> 2. W miarę możliwości stałe bądź okresowe udostępnianie obiektów zabytkowych dla celów turystycznych i promocyjnych, 3. W miarę możliwości organizowanie imprez lokalnych w obiektach zabytkowych bądź ich otoczeni.
III. Prezentacja zabytków po zmroku.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wykonanie energooszczędnej iluminacji najciekawszych zabytków.

Priorytet II: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego	
Kierunki działań	Zadania
I. Promocja i popularyzacja zabytków nieruchomych.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Publikowanie materiałów reklamowych i turystycznych opisujących istniejące zabytki w gminie, 2. Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa, 3. Opracowanie informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną, 4. Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, 5. Popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach.
II. Promocja i popularyzacja spuścizny historycznej i krajobrazu kulturowego.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wprowadzenie do kalendarza imprez kulturalnych przedsięwzięć, związanych z promowaniem walorów historycznych gminy, 2. Wspieranie organizacji i stowarzyszeń w opracowaniu i publikowaniu materiałów dotyczących historii i zabytków gminy, 3. Utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego, 4. Dopracowanie szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.
III. Ułatwienie dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aktualizacja i rozszerzenie informacji o obiektach zabytkowych na stronie internetowej Urzędu Gminy, 2. Publikacja artykułów o tematyce historii regionu na internetowej stronie gminy po uprzednim uzyskaniu zgody od autorów

Priorytet III: Edukacja i szerzenie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym

Kierunki działań	Zadania
I. Szerzenie wiedzy - działania informacyjne.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Udostępnianie zainteresowanym posiadanych informacji i dokumentacji historycznej bądź danych bibliograficznych, 2. Wypracowanie możliwości, publikacji krótkich artykułów o tematyce dziedzictwa kulturowego regionu na łamach popularnej regionalnej prasy codziennej.
II. Szerzenie wiedzy - działania promocyjne.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa, 2. Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów (np. z historii regionu) i wystaw (w szczególności fotograficznych i malarskich), 3. Opracowanie cyklu szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanego do mieszkańców i właścicieli obiektów zabytkowych, mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontowania obiektów zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel, 4. Ustanowienie i przyznawanie nagrody za osiągnięcia w dziedzinie rozpowszechniania i ochrony kultury materialnej gminy (w tym projektów maturalnych i prac magisterskich i dyplomowych).
III. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informowanie młodzieży szkolnej o zasobach krajobrazu kulturowego gminy, 2. Włączenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i wyższych 3. Zorganizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek po najciekawszych i najważniejszych miejscach w gminie oraz przedstawienie dzieciom i młodzieży jak największej liczby obiektów zabytkowych, 4. Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Priorytet IV: Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego Gminy Chmielnik	
Kierunki działania	Zadania
I. Monitoring zasobów, systematyczna aktualizacja i uzupełnianie gminnej ewidencji zabytków.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozpoznawanie i wprowadzenie do ewidencji zmian powstałych w wyniku rozbiórek, 2. Uzupełnienie kart adresowych zabytków w gminnej ewidencji o uzyskane dane na temat remontów i przebudów, 3. Wystąpienie do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obiektów wyłonionych w oparciu o debatę władz gminy z WUOZ, 4. Aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i Zmiany Studium Uwarunkowań i Kierunków, Zagospodarowania Przestrzennego – wykreślenie obiektów nieistniejących i dodanie zabytków wpisanych do gminnej ewidencji.
II. Gromadzenie informacji i materiałów o przeszłości gminy.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stworzenie ogólnodostępnego kanału zbierania informacji o zabytkach znajdujących się w rękach prywatnych, 2. Gromadzenie materiałów archiwalnych (tj.: starych zdjęć, map itp.) ilustrujących dawny obraz przestrzeni gminy.
III. Rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Finansowanie wykonania kart ewidencyjnych zabytków nieruchomości dla obiektów zagrożonych, 2. Prowadzenie, wspieranie i w miarę możliwości finansowanie działań dokumentujących dziedzictwo kulturowe gminy (m.in.: badania archeologiczne, historyczne i archiwalne).

Wprowadzenie w życie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami wymaga zaangażowania władz gminy oraz pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami. Efektywnym rozwiązaniem jest powoływanie przy wójcie, zespołu, którego członkowie byliby konsultantami w trakcie realizacji założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

Optymalny skład zespołu powinien zostać stworzony w oparciu o osoby:

1. doświadczone w pozyskiwaniu środków z różnego rodzaju funduszy,
2. mające styczność z kulturą i edukacją zwłaszcza w kręgach młodzieży,
3. posiadające wiedzę z dziedziny historii regionu i architektury,
4. osoby doświadczone w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami,
5. posiadające realną wiedzę o mieszkańcach gminy i łatwość nawiązywania kontaktów w celach służących aktualizacji GEZ i wdrażaniu GPOnZ głównie wśród właścicieli prywatnych.

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem powołującym Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest samorząd gminny (wiejski). Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań podjętych przez struktury gminy oraz (pośrednio) poprzez współpracę z podmiotami władającymi obiektami zabytkowymi. W kwestiach edukacyjnych i promocyjnych kluczową rolę będą odgrywać także mieszkańcy bezpośrednio nie związani z zabytkami i dziedzictwem kulturowym.

W odniesieniu do lokalnej społeczności pielęgnowanie tradycji zawartej w zabytkach ma ścisły związek z kształtowaniem poczucia własnej wartości. W odniesieniu do podmiotów gospodarczych dobra kultury jakimi są zabytki mają potencjalnie dużą wartość marketingową.

Zakłada się, że w realizacji powyżej zredagowanego gminnego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty prawne, finansowe i społeczne.

- Instrumenty finansowe:
 - ✓ Dotacje
 - ✓ Subwencje
 - ✓ Dofinansowania
 - ✓ Nagrody
 - ✓ Zachęty finansowe dla właścicieli obiektów zabytkowych

- ✓ **Korzystanie z funduszy Unii Europejskiej**
- **Instrumenty prawne:**
 - ✓ Programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego
 - ✓ Dokumenty wydawane przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych
 - ✓ Uchwały właściwych terytorialnie samorządów odnoszące się do zagadnień regulujących kształtowanie przestrzeni
 - ✓ Uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zawierających ustalenia dotyczące ochrony obiektów zabytkowych
 - ✓ Wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków najcenniejszych obiektów
- **Instrumenty społeczne:**
 - ✓ Edukacja kulturowa
 - ✓ Informacja
 - ✓ Współpraca
 - ✓ Współdziałanie z organizacjami społecznymi
 - ✓ Działania służące tworzeniu miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami
- **Koordinacja:**
 - ✓ Strategie rozwoju gminy
 - ✓ Plany rozwoju lokalnego
 - ✓ Programy prac konserwatorskich
 - ✓ Programy ochrony środowiska
 - ✓ Studia i analizy, koncepcje zrównoważonego rozwoju
 - ✓ Plany rewitalizacji
 - ✓ Współpraca z ośrodkami naukowymi
- **Instrumenty kontrolne:**
 - ✓ Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków
 - ✓ Monitorowanie stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

9. Zasady oceny realizacji programu

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o opiece nad zabytkami i ochronie zabytków (Dz. U. z 2014 r. Nr poz. 1446 z póź. zm.) nakłada na wójta obowiązek sporządzania sprawozdań z realizacji programu co 2 lata. Sprawozdanie jest następnie przedkładane Radzie Gminy. Winno zawierać informację o zmianach zachodzących w Gminnej Ewidencji Zabytków i Rejestrze Zabytków; ponadto dane o podejmowanych działaniach na rzecz opieki nad zabytkami a także o postulatach mieszkańców i właścicieli obiektów dotyczących ochrony obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego.

Proponowane wskaźniki:

- ✓ liczba działań, projektów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- ✓ liczba obiektów poddanych pracom rewaloryzacyjnym, konserwatorskim,
- ✓ liczba działań, projektów związanych z edukacją kulturową,
- ✓ liczba działań, projektów związanych z promocją obiektów zabytkowych,
- ✓ liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego),
- ✓ liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych,
- ✓ liczba utworzonych / zmodernizowanych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych,
- ✓ liczba wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników),
- ✓ liczba utworzonych / zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,
- ✓ zmiany ilości obiektów zabytkowych (rozbiórki, renowacje, kolejne wpisy do GEZ),
- ✓ poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- ✓ poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- ✓ zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę

organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane m. in. z następujących źródeł:

- ✓ Dotacje na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych udzielane przez Ministra Właściwego ds. Kultury,
- ✓ Programy Operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- ✓ Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- ✓ Dotacje na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych udzielane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- ✓ Dotacje wojewódzkie ,
- ✓ Dotacje powiatowe,
- ✓ Dotacje gminne,
- ✓ Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji – Fundusz Kościelny,
- ✓ Fundusz Samorządowy Województwa Podkarpackiego,
- ✓ Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (2014-2020),
- ✓ Środki Unii Europejskiej.

Arkadia Firma Archeologiczna

Arkadia
Katarzyna Anna Oleszek
ul. Sympatyczna 18/29
35-314 Rzeszów
NIP: 948-231-01-80
tel: 662 152 589
www.archeologia-arkadia.pl

OFERTA

nadzory i badania archeologiczne

poprzedzające inwestycje, ratownicze, rozpoznawcze i weryfikacyjne

dokumentacja zabytków ruchomych i nieruchomych

opracowania wyników badań

gminne programy ochrony zabytków

www.archeologia-arkadia.pl

